

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ
MAŁŻONKÓW POZOSTAJĄCYCH
W USTROJU WSPÓLNOŚCI
USTAWOWEJ ZA ZOBOWIĄZANIA
JEDNEGO Z NICH**

Wojciech Górecki

ODPOWIEDZIALNOŚĆ MAŁŻONKÓW POZOSTAJĄCYCH W USTROJU WSPÓLNOŚCI USTAWOWEJ ZA ZOBOWIĄZANIA JEDNEGO Z NICH

Wojciech Górecki

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński

Stan prawny na 15 kwietnia 2024 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-463-8

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Pani Prof. dr hab. Janinie Preussner-Zamorskiej

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
Ewolucja materialnoprawnej regulacji odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej za cywilnoprawne zobowiązania jednego z nich.....	25
1. Wprowadzenie	25
2. Odpowiedzialność małżonków w Prawie małżeńskim majątkowym.....	28
3. Odpowiedzialność małżonków w Kodeksie rodzinnym.....	30
4. Odpowiedzialność małżonków w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym....	31
Rozdział II	
Sytuacja małżonka odpowiadającego majątkiem wspólnym za długi drugiego małżonka	41
1. Wprowadzenie	41
2. Stanowiska akceptujące traktowanie małżonka odpowiadającego wyłącznie majątkiem wspólnym jako dłużnika.....	43
2.1. Artykuł 41 k.r.o. jako źródło długu małżonka dłużnika tożsamego z długiem drugiego z małżonków.....	43
2.2. Artykuł 41 k.r.o. jako źródło długu małżonka dłużnika polegającego na znoszeniu egzekucji z majątku wspólnego małżonków	51
2.3. Artykuł 36 § 2 zdanie pierwsze k.r.o. jako źródło przedstawicielstwa ustawowego małżonków.....	52
3. Uwagi krytyczne dotyczące stanowisk utożsamiających małżonka dłużnika z dłużnikiem.....	53
4. Pojęcie odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków przez małżonka dłużnika za długi drugiego małżonka	67

Rozdział III

Przedmiotowy oraz podmiotowy zakres odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich.....	87
1. Odpowiedzialność małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania niepieniężne.....	87
2. Dopuszczalność stosowania art. 41 k.r.o. do odpowiedzialności małżonków za zobowiązania publicznoprawne	92
3. Dopuszczalność obejmowania art. 41 k.r.o. sytuacji, w których dłużnikami są oboje małżonkowie.....	99
4. Stosowanie art. 41 k.r.o. w przypadkach zaspokojenia wierzyciela przez jednego z małżonków będącego dłużnikiem solidarnym bądź odpowiadającego jak współdłużnik solidarny	108

Rozdział IV

Zgoda małżonka dłużnika jako źródło kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków.....	117
1. Zgoda obligatoryjna oraz zgoda fakultatywna.....	117
2. Charakter prawny zgody fakultatywnej.....	120
3. Powstanie skutku określonego w art. 41 § 1 <i>in fine</i> k.r.o. jako konsekwencja zgody małżonka dłużnika	134
4. Zastąpienie zgody małżonka orzeczeniem sądu.....	146
5. Adresat oświadczenia o udzieleniu zgody fakultatywnej.....	148
6. Relacja czasowa dotycząca udzielania zgody fakultatywnej oraz powstania zobowiązania będącego jej przedmiotem	159
7. Forma zgody.....	163
8. Udzielanie zgody fakultatywnej przez pełnomocnika oraz prokurenta	179
9. Udzielanie zgody fakultatywnej w sposób dorozumiany.....	184
10. Przedmiot i zakres zgody	196
11. Dopuszczalność zgody generalnej oraz rodzajowej	217
12. Ograniczenie w treści zgody kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków.....	229
13. Dopuszczalność udzielania zgody pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu	237
14. Pozostawianie przez małżonków w ustroju wspólności majątkowej jako przesłanka skuteczności zgody fakultatywnej	241
15. Wady oświadczenia woli o udzieleniu zgody fakultatywnej.....	252
16. Odwołanie zgody fakultatywnej	263

Rozdział V

Kompetencja wierzyciela do żądania zaspokojenia z niektórych składników majątku wspólnego małżonków	269
1. Sytuacje określone w art. 41 § 2 <i>in principio</i> k.r.o.....	269

2. Sytuacje określone w art. 41 § 2 <i>in fine</i> k.r.o.	276
3. Sytuacje określone w art. 41 § 3 k.r.o.	279

Rozdział VI

Umowna modyfikacja treści kompetencji wierzyciela do żądania

zaspokojenia z majątków małżonków	295
1. Rozszerzenie treści kompetencji wierzyciela	295
2. Ograniczenie treści kompetencji wierzyciela	303

Rozdział VII

Realizacja odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków

w postępowaniu egzekucyjnym. Podstawa egzekucji z majątku wspólnego

małżonków	313
1. Wprowadzenie	313
2. Dopuszczalność uzyskania przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego przeciwko małżonkowi dłużnika w postaci orzeczenia sądu oraz aktu notarialnego	316
3. Uzyskanie przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika w postępowaniu klauzulowym uregulowanym w art. 787 k.p.c.	333
4. Uzyskanie przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika w postępowaniu klauzulowym uregulowanym w art. 787 ¹ k.p.c.	354
5. Tytuł wykonawczy przeciwko jednemu z małżonków jako podstawa egzekucji świadczeń pieniężnych	359
5.1. Egzekucja z ruchomości	359
5.2. Egzekucja z nieruchomości. Znaczenie art. 923 ¹ k.p.c. w ramach egzekucji ze składników majątku wspólnego małżonków	367
5.3. Egzekucja z rachunku dłużnika i małżonka dłużnika	372
5.4. Egzekucja z wierzytelności	375

Rozdział VIII

Obrona małżonków w postępowaniu egzekucyjnym	379
1. Wprowadzenie	379
2. Zażalenie na postanowienie dotyczące nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika	380
3. Obrona małżonka dłużnika za pomocą powództwa opozycyjnego uregulowanego w art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c.	392
4. Obrona małżonka dłużnika za pomocą powództwa o zwolnienie od egzekucji (art. 841 k.p.c.)	419

Rozdział IX

Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania jednego z nich na tle prawa obcego oraz Zasad CEFL dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami. Propozycje <i>de lege ferenda</i>.....	427
1. Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania w prawie obcym.....	427
2. Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania w świetle Zasad CEFL dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami.....	436
3. Zasady CEFL oraz rozwiązania obowiązujące w obcych porządkach prawnych jako wzorzec regulacji odpowiedzialności małżonków w prawie polskim.....	441
4. Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania w projekcie Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z 2018 r.	449
5. Propozycje zmian regulacji odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich	454
Podsumowanie	465
Bibliografia.....	483
Orzecznictwo	505

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne (prawo polskie)

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r. poz. 706)
k.k.w.1969	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98 ze zm.) – uchylona
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.r.	– ustawa z 27.06.1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. Nr 34, poz. 308 ze zm.) – uchylona
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2023 r. poz. 2383 ze zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm.)
p.m.m.	– dekret z 29.05.1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe (Dz.U. Nr 31, poz. 196 ze sprost.) – uchylony
pr. małż.	– dekret z 25.09.1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz.U. Nr 48, poz. 270) – uchylony
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984)
z.k.r.o.2004	– ustawa z 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691)

Akty prawne (prawo obce)

alb.k.r.	–	albański kodeks rodzinny z 8.05.2003 r.
austr.k.c.	–	austriacki kodeks cywilny z 1.06.1811 r.
belg.k.c.	–	belgijski kodeks cywilny z 21.03.1804 r.
biał.k.m.r.	–	białoruski kodeks małżeński i rodzinny z 9.07.1999 r.
bułg.k.r.	–	bułgarski kodeks rodzinny z 18.06.2009 r.
chorw.p.r.	–	chorwackie prawo rodzinne z 18.09.2015 r.
czarn.p.r.	–	czarnogórskie prawo rodzinne z 29.12.2006 r.
czes.k.c.	–	czeski kodeks cywilny z 3.02.2012 r.
est.p.r.	–	estońskie prawo rodzinne z 18.11.2009 r.
franc.k.c.	–	francuski kodeks cywilny z 21.03.1804 r.
grec.k.c.	–	grecki kodeks cywilny z 15.03.1940 r.
hiszp.k.c.	–	hiszpański kodeks cywilny z 24.07.1889 r.
litew.k.c.	–	litewski kodeks cywilny z 18.07.2000 r.
łotew.k.c.	–	łotewski kodeks cywilny z 28.01.1937 r.
mołd.k.r.	–	mołdawski kodeks rodzinny z 26.10.2000 r.
niem.k.c.	–	niemiecki kodeks cywilny z 18.08.1896 r.
portug.k.c.	–	portugalski kodeks cywilny z 25.11.1966 r.
ros.k.r.	–	rosyjski kodeks rodzinny z 29.12.1995 r.
rum.k.c.	–	rumuński kodeks cywilny z 17.07.2009 r.
serb.p.r.	–	serbskie prawo rodzinne z 24.02.2005 r.
słow.k.c.	–	słowacki kodeks cywilny z 26.02.1964 r.
słoweń.k.r.	–	słoweński kodeks rodzinny z 21.03.2017 r.
szwajc.k.c.	–	szwajcarski kodeks cywilny z 10.12.1907 r.
ukr.k.r.	–	ukraiński kodeks rodzinny z 10.01.2002 r.
włos.k.c.	–	włoski kodeks cywilny z 16.03.1942 r.

Projekty aktów prawnych

proj.k.c.1948	–	projekt Księgi Drugiej Kodeksu Cywilnego z 1948 r.
proj.k.r.	–	projekt Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z 12.07.2018 r.
proj.z.k.r.o.2000	–	projekt zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2000 r.
proj.z.k.r.o.2001	–	projekt zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2001 r.
proj.z.k.r.o.2003	–	projekt zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2003 r.

Czasopisma, zbiory orzecznictwa

DPP	–	Demokratyczny Przegląd Prawniczy
GSP	–	Gdańskie Studia Prawnicze
KPP	–	Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw.	–	Monitor Prawniczy
NP	–	Nowe Prawo
OSAB	–	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNC	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich

OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	–	Państwo i Prawo
PN	–	Przegląd Notarialny
PPC	–	Polski Proces Cywilny
PPE	–	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	–	Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Sp.	–	Prawo Spółek
PS	–	Przegląd Sądowy
RiP	–	Rodzina i Prawo
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	–	Studia Cywilistyczne
SP	–	Studia Prawnicze
TPP	–	Transformacje Prawa Prywatnego
ZNUJ	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ. PWiOWI	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej

Inne

SA	–	Sąd Apelacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy
SO	–	Sąd Okręgowy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny

WSTĘP

Kilka uwag należy poświęcić uzasadnieniu wyboru jako tematu niniejszego opracowania problematyki odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za zobowiązania cywilnoprawne jednego z nich. Regulacja tego zagadnienia jest rozproszona. Kwestie materialnoprawne dotyczące kompetencji wierzyciela małżonka do żądania zaspokojenia z jego majątku osobistego oraz z majątku wspólnego małżonków zostały unormowane w art. 41 k.r.o. Natomiast realizacja tej kompetencji w postępowaniu egzekucyjnym jest uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego. Obowiązujący w Polsce model odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za zobowiązania jednego z nich podlegał istotnym przeobrażeniom. Obecny kształt tej regulacji jest konsekwencją nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego sprzed 20 lat¹. Do tej pory ukazało się kilka wartościowych monografii dotyczących odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego małżonka. Większość z nich została wydana przed 20.01.2005 r., tj. przed dniem wejścia w życie ostatniej nowelizacji art. 41 k.r.o.² Rozważania tam zamieszczone częściowo straciły na aktualności. W ostatnich latach pojawiły się opracowania o charakterze monograficznym, które koncentrują się głównie na omówieniu aspektów egzekucyjnych związanych z odpowiedzialnością małżonków za zobowiązania jednego z nich³. Brakuje natomiast, jak można sądzić, opracowania, które w sposób całościowy oraz pogłębiony zajmuje się problematyką odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej, tj. zagadnieniami materialnoprawnymi oraz egzekucyjnymi⁴. W przekonaniu autora istnieje potrzeba szerszego omówienia zwłaszcza zmian art. 41 k.r.o., będących efektem nowelizacji

¹ Zob. art. 1 pkt 12, art. 2 pkt 6, 7, 8, 9, art. 5 ust. 5 pkt 1, art. 5 ust. 6 z.k.r.o.2004.

² Zob. F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, Warszawa 1976; H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1977; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, Warszawa–Poznań 1980; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne współmałżonka*, Bydgoszcz–Gdańsk 2003.

³ Zob. M. Drabik, *Postępowanie w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika*, Warszawa 2016; U. Moszczyńska, *Obrona małżonka dłużnika w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym*, Sopot 2019; M. Kaczmarzyk, *Sytuacja małżonka dłużnika w sądowej egzekucji świadczeń pieniężnych*, Sopot 2023.

⁴ Zob. jednak A. Pokora, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków i przymusowe dochodzenie od nich roszczeń*, Warszawa 2014. Nie kwestionując wartości tego opracowania, można zaryzykować twierdzenie,

Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2004 r. Szczególną uwagę należy w tym kontekście poświęcić problematyce zgody małżonka, o której jest mowa w art. 41 § 1 k.r.o. Analizy wymaga także rola rozwiązania zamieszczonego w art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. Nie da się uciec od omówienia problemów, które stanowiły (i nadal stanowią) przedmiot kontrowersji w trakcie obowiązywania art. 41 k.r.o. przed 20.01.2005 r., zwłaszcza określenia statusu prawnego małżonka dłużnika. Trzeba także mieć na uwadze, że pozostawanie przez małżonków w ustroju wspólności ustawowej jest zjawiskiem powszechnym. Z tego względu problematyka objęta tematem niniejszego opracowania ma walor praktyczny. Za potrzebą napisania monografii na temat odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej przemawia także argument systemowy, wyrażający się w spostrzeżeniu, że wykładnia przepisów odnoszących się do tego zagadnienia nie jest bez znaczenia dla stosowania regulacji (zwłaszcza) prawa zobowiązań oraz oceny jej skutków.

Należy przedstawić najważniejsze cele badawcze, których realizacja stanowi przedmiot monografii.

Po pierwsze, w przypadkach określonych w art. 41 k.r.o. oceny wymaga sytuacja prawna małżonka dłużnika, tj. małżonka odpowiadającego wyłącznie majątkiem wspólnym za dług drugiego małżonka. Pojawia się pytanie, czy skoro wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika oraz z całego bądź z niektórych składników majątku wspólnego małżonków, którego podmiotem jest także małżonek dłużnika, to czy ten małżonek jest dłużnikiem? W razie pozytywnej odpowiedzi na to pytanie, konieczne jest zbadanie, czy dług małżonka dłużnika jest tożsamy z długiem drugiego małżonka, wynikającym na przykład z umowy, której wspomniany małżonek jest stroną. Pojawia się wtedy potrzeba ustalenia, czy powstanie, treść oraz wygaśnięcie długu małżonka dłużnika w pełni zależy od powstania, treści oraz wygaśnięcia długu drugiego małżonka, którego można określać jako dłużnika głównego. Wiąże się z tym problem samodzielności sytuacji prawnej małżonka dłużnika utożsamianego z dłużnikiem. W razie natomiast przyjęcia poglądu, że w sytuacjach określonych w art. 41 k.r.o. małżonek dłużnika nie jest dłużnikiem, oceny wymaga, czy na małżonku dłużnika ciąży jakieś obowiązki wobec wierzyciela drugiego z małżonków. Doniosłe jest wtedy pytanie, czy mimo braku podstaw do utożsamiania małżonka dłużnika z dłużnikiem, dopuszczalne jest stosowanie do oceny jego sytuacji niektórych rozwiązań dotyczących dłużników? Przykładowo chodziłoby o kwestię uwzględniania przez sąd powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o spełnienie świadczenia, stosowania przepisów regulujących skargę pauliańską do czynności prawnych małżonka dłużnika pomniejszających majątek wspólny małżonków czy dopuszczalności potrącenia przez tego małżonka wierzytelności przysługującej mu wobec wierzyciela drugiego małżonka. We wszystkich sytuacjach określonych w art. 41 k.r.o. trzeba ustalić także istotę odpowiedzialności małżonków

że nie wszystkie zagadnienia dotyczące odpowiedzialności małżonków zostały w nim omówione w sposób wyczerpujący.

za dług jednego z nich. W odniesieniu do odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków (całym bądź tylko niektórymi jego składnikami) chodzi o kwestię rozumienia odpowiedzialności małżonka będącego dłużnikiem oraz małżonka dłużnika. Natomiast w odniesieniu do odpowiedzialności majątkiem osobistym małżonka będącego dłużnikiem oceny wymaga zagadnienie odpowiedzialności tylko tego małżonka. Problem ten ma znaczenie bardziej ogólne, ponieważ wiąże się z kwestią pojmowania odpowiedzialności jakiegokolwiek podmiotu prawa za własny oraz cudzy dług. W ramach art. 41 k.r.o. należy zbadać, czy kompetencja wierzyciela do żądania zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków (a także z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem) ma charakter materialnoprawny czy procesowy. Ocena tego zagadnienia ma także wymiar praktyczny, zwłaszcza w kontekście dopuszczalności umownej modyfikacji treści odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich. W piśmiennictwie (a także w orzecznictwie) analiza odpowiedzialności jest przeważnie odnoszona do odpowiedzialności małżonka dłużnika majątkiem wspólnym małżonków. Najczęściej twierdzi się, że wspomniana odpowiedzialność polega na obowiązku znoszenia przez małżonka dłużnika egzekucji z majątku wspólnego małżonków, a ten obowiązek jest elementem treści stosunku prawnego odpowiedzialności majątkowej, którego małżonek dłużnika jest stroną. Wymaga zbadania, czy nie jest możliwe wyjaśnienie w inny sposób odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich. Dość zgodnie przyjmuje się, że wynikająca z art. 41 k.r.o. odpowiedzialność małżonków ma charakter osobisty. Można jednak spotkać wypowiedzi utożsamiające odpowiedzialność małżonków ich majątkiem wspólnym z odpowiedzialnością rzeczową. Konieczna jest ocena zasadności tego stanowiska.

Po drugie, zbadania wymaga zagadnienie przedmiotowego oraz podmiotowego zakresu art. 41 k.r.o. Pojawia się tu kilka problemów. Pierwszy wiąże się z pytaniem o dopuszczalność obejmowania tą regulacją odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków za zobowiązania niepieniężne jednego z nich. To zagadnienie nie jest najczęściej analizowane. Tymczasem nie jest ono pozbawione doniosłości praktycznej oraz budzi wątpliwości teoretyczne. Drugi problem dotyczy stosowania art. 41 k.r.o. do odpowiedzialności małżonków za zobowiązania publicznoprawne. Trzeci problem odnosi się zaś do dopuszczalności obejmowania art. 41 k.r.o. sytuacji, w których dłużnikami są oboje małżonkowie, zwłaszcza gdy są dłużnikami solidarnymi. Czwarty problem dotyczy obejmowania powołaną regulacją sytuacji, w których jeden z małżonków będący dłużnikiem solidarnym zaspokoił wierzyciela.

Po trzecie, zbadania wymagają zagadnienia dotyczące zgody małżonka, o której jest mowa w art. 41 § 1 k.r.o. Mieści się tu wiele szczegółowych problemów badawczych. Jeden z nich dotyczy określenia różnic (a także ewentualnych podobieństw) między zgodą uregulowaną w art. 63 k.c. (a także w art. 37 k.r.o.) oraz zgodą z art. 41 § 1 k.r.o. Pierwsza z tych zgód jest określana jako zgoda obligatoryjna, natomiast druga jako zgoda fakultatywna. Należy ustalić, czy wspomniane określenia trafnie oddają istotę

każdej z tych zgód, a w konsekwencji, czy zasadne jest posługiwanie się przedstawioną nomenklaturą pojęciową. Kolejna grupa problemów odnosi się do oceny charakteru prawnego zgody, o której jest mowa w art. 41 § 1 k.r.o. Pojawia się pytanie, czy jej udzielenie może być utożsamiane z dokonaniem czynności prawnej, a jeżeli tak, to w jaki sposób powinno się klasyfikować taką czynność prawną na tle przyjmowanych w piśmiennictwie podziałów czynności prawnych? Istotna wydaje się zwłaszcza kwestia, czy zgoda małżonka może być identyfikowana z czynnością prawną upoważniającą.

Następny problem dotyczy tego, czy skutek, o którym jest mowa w art. 41 § 1 *in fine* k.r.o., wynika z ustawy czy z oświadczenia małżonka o udzieleniu zgody. Ocena tego zagadnienia jest dyskusyjna zarówno wtedy, gdy mamy do czynienia ze zgodą małżonka na czynności prawne drugiego małżonka niewymienione w art. 37 § 1 k.r.o., jak i wówczas, gdy przedmiotem zgody są czynności prawne wymienione w tej regulacji. W tych ostatnich przypadkach trzeba zbadać, czy małżonek dłużnika może udzielić zgody (obligatoryjnej) na czynność prawną określoną w art. 37 § 1 k.r.o. bez udzielania zgody, której konsekwencje są określone w art. 41 § 1 *in fine* k.r.o.

Inny problem badawczy obejmuje ocenę dopuszczalności zastąpienia zgody fakultatywnej orzeczeniem sądu. Zagadnienie to jest sporne, a przyjęcie określonego poglądu na ten temat ma znaczenie na przykład w postępowaniu klauzulowym uregulowanym w art. 787 k.p.c.

Wiele wątpliwości wiąże się z problematyką udzielania zgody przez małżonka. Należy wskazać na kontrowersję, czy oświadczenie o jej udzieleniu powinno zostać złożone określonemu adresatowi, a jeżeli tak, to kto nim jest. Problemy dotyczą oceny sytuacji, w których kilka osób jest wierzycielami drugiego małżonka, na przykład gdy wierzycielami małżonka są współnicy spółki cywilnej albo gdy wierzytelność wobec małżonka stanowi składnik majątku wspólnego innych małżonków. Trzeba wtedy zbadać, czy przekazanie przez małżonka oświadczenia o udzieleniu zgody jednej z takich osób może być skuteczne wobec pozostałych wierzycieli małżonka będącego dłużnikiem. Konieczne jest zbadanie dopuszczalności udzielania zgody przez pełnomocnika lub prokurenta małżonka dłużnika. Oceny wymaga dopuszczalność udzielania zgody pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu, jak również dopuszczalność zgody następczej, tj. udzielanej po powstaniu zobowiązania będącego przedmiotem zgody. Trzeba przeanalizować formę zgody. Wiele wątpliwości budzi zagadnienie udzielania zgody w sposób dorozumiany, co w piśmiennictwie utożsamia się z „ukryciem” zgody w innej czynności prawnej małżonka dłużnika, na przykład w zawartej przez niego umowie ustanowienia hipoteki w celu zabezpieczenia wierzytelności wobec drugiego małżonka, w umowie przewłaszczenia na zabezpieczenie czy w umowie (polegającej na zaciągnięciu zobowiązania) zawartej przez małżonka dłużnika w imieniu drugiego z małżonków. Sporna i mająca praktyczną doniosłość jest kwestia udzielania zgody generalnej oraz rodzajowej. Należy zbadać dopuszczalność ograniczenia w treści zgody kompetencji wierzyciela do

żądania zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków, na przykład ograniczenia tej kompetencji do niektórych składników majątku wspólnego małżonków czy określenia cyfrowego limitu odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym.

Analizy wymaga dopuszczalność udzielania zgody na zobowiązania drugiego małżonka niewynikające z czynności prawnych, a także na zobowiązania drugiego małżonka powstałe przed powstaniem ustroju wspólności majątkowej, w tym powstałe przed zawarciem małżeństwa.

Kontrowersje wywołuje problematyka zakresu zgody małżonka. Oceny wymaga na przykład, czy zgoda obejmuje konsekwencje wykonania ustawowego prawa odstąpienia od umowy, na którą małżonek wyraził zgodę, wykonania umownego prawa odstąpienia, wypowiedzenia umowy, rozwiązania umowy będącej przedmiotem zgody czy jej modyfikacji, pogarszających sytuację małżonka będącego stroną umowy. Te zagadnienia mają znaczenie praktyczne i najczęściej nie są szerzej (a nawet w ogóle) analizowane w piśmiennictwie (a także w orzecznictwie).

Wiele wątpliwości budzi kwestia skuteczności zgody w kontekście pozostawania przez małżonków w ustroju wspólności ustawowej. Kontrowersje dotyczą zwłaszcza dwóch zagadnień. Po pierwsze, dopuszczalności udzielania zgody przed zawarciem małżeństwa (szerzej przed powstaniem ustroju wspólności majątkowej między małżonkami), która mogłaby wywoływać skutki nie w chwili jej udzielenia, ale później, tj. najwcześniej w dniu powstania ustroju wspólności majątkowej między małżonkami. Po drugie, znaczenia zgody udzielonej przez małżonka w trakcie występowania ustroju wspólności ustawowej, jeżeli później doszło do ustania tego ustroju między małżonkami (np. w wyniku rozwodu), a po jakimś czasie ponownie powstał ustrój wspólności ustawowej między tymi samymi osobami (np. w wyniku zawarcia przez nie powtórnie związku małżeńskiego).

Należy przeanalizować stosowanie do oświadczenia o udzieleniu zgody przez małżonka przepisów o wadach oświadczeń woli.

Oceny wymaga dopuszczalność odwołania zgody, jeżeli wcześniej doszło do jej udzielenia. Pojawia się wątpliwość, czy w odniesieniu do tego zagadnienia ma jakieś znaczenie to, że już powstało zobowiązanie będące przedmiotem zgody. Należy także zbadać, czy odwołanie zgody wymaga akceptacji przez wierzyciela.

Po czwarte, analizy wymagają sytuacje (art. 41 § 2 i 3 k.r.o.), w których wierzyciel poza majątkiem osobistym dłużnika może żądać zaspokojenia tylko z niektórych składników majątku wspólnego małżonków. Pojawia się pytanie, czy zakres tych składników majątkowych nie został określony zbyt wąsko? Ocenie trzeba poddać rozwiązanie zamieszczone w art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. Natomiast w odniesieniu do wykładni art. 41 § 3 k.r.o. należy zastanowić się nad aktualnością dotychczasowego stanowiska piśmiennictwa

i orzecznictwa dotyczącego rozumienia pojęć „wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności” oraz „wierzytelność dotycząca majątku osobistego jednego z małżonków”.

Po piąte, w świetle art. 41 § 1 k.r.o. małżonek może przez udzielenie zgody doprowadzić do powstania kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków. Trzeba zbadać, czy dopuszczalne są w drodze umowy ustanowienie bądź modyfikacja treści kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z majątków małżonków w inny sposób, niż to wynika z art. 41 § 1 k.r.o. Przykładowo pojawia się pytanie o dopuszczalność rozszerzenia w drodze umowy odpowiedzialności z całego majątku wspólnego małżonków w odniesieniu do zobowiązania jednego z nich, które nie wynika z czynności prawnej. Wątpliwości budzi także zagadnienie umownego ograniczenia odpowiedzialności z majątku wspólnego małżonków lub z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem, a nawet całkowitego wyłączenia takiej odpowiedzialności. Kwestie te mają praktyczne znaczenie, a ich ocena w piśmiennictwie nie jest jednolita.

Po szóste, wiele problemów badawczych powstaje w ramach realizacji odpowiedzialności małżonków, zwłaszcza ich majątkiem wspólnym, w postępowaniu egzekucyjnym. W niniejszej pracy nie jest możliwe oraz celowe omówienie wszystkich zagadnień związanych z postępowaniem egzekucyjnym (a także z postępowaniem rozpoznawczym) odnoszącym się do małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej. Konieczna jest natomiast analiza tych aspektów postępowania egzekucyjnego, które pozostają w związku z regulacją materialnoprawną zamieszczoną w art. 41 k.r.o. Mając to na uwadze, trzeba wyodrębnić cztery grupy problemów, przy czym w ramach każdej z tych grup pojawiają się i wymagają analizy zagadnienia bardziej szczegółowe.

Pierwsza grupa problemów badawczych dotyczy określenia roli art. 776¹ k.p.c. jako podstawy egzekucji z majątku wspólnego małżonków. Rozwiązanie to ma wyjątkowy charakter, ponieważ umożliwia prowadzenie egzekucji z niektórych składników majątku wspólnego małżonków bez konieczności uzyskania przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika.

Druga grupa problemów odnosi się do analizy sytuacji, w których do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego małżonków niezbędne jest uzyskanie przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom, w tym przeciwko małżonkowi dłużnika. Oceny wymaga dopuszczalność uzyskania przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego przeciwko małżonkowi dłużnika w postaci orzeczenia sądu. Wątpliwości budzi dopuszczalność poddania się przez małżonka dłużnika egzekucji z majątku wspólnego małżonków w akcie notarialnym. Wiele kontrowersji wiąże się z uzyskaniem przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika w postępowaniach klauzulowych uregulowanych w art. 787 oraz 787¹ k.p.c.

Trzecia grupa problemów wiąże się z analizą zamieszczonych w Kodeksie postępowania cywilnego regulacji, które umożliwiają, także w sytuacjach określonych w art. 41 § 1 oraz art. 41 § 2 *in fine* k.r.o., dokonywanie niektórych czynności egzekucyjnych wobec składników majątku wspólnego małżonków na podstawie tytułu wykonawczego tylko przeciwko jednemu z małżonków (art. 845 § 2⁴, art. 923¹ k.p.c.). Trzeba zbadać, czy taka koncepcja legislacyjna nie narusza zasługujących na ochronę interesów małżonka dłużnika. Pojawia się także wątpliwość, czy wspomniane rozwiązania są zgodne z art. 41 k.r.o. Dotyczy to zwłaszcza regulacji zamieszczonej w art. 891² k.p.c.

Czwarta grupa problemów jest związana z obroną małżonków przed egzekucją w postępowaniu egzekucyjnym. W odniesieniu do zażalenia na postanowienie nadające klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika pojawia się wątpliwość, czy legitymacja do jego wnoszenia przysługuje także małżonkowi będącemu dłużnikiem. Wiele kontrowersji budzi wykładnia art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. Szczególne znaczenie ma jedna z nich. W ramach tej regulacji dość zgodnie się przyjmuje, że podstawą powództwa opozycyjnego małżonka dłużnika nie mogą być zarzuty z prawa małżonka będącego dłużnikiem, których ten wcześniej nie podniósł, chociaż mógł to zrobić, jak również zarzuty podniesione wcześniej przez małżonka będącego dłużnikiem, które nie zostały uwzględnione przez sąd. Wymaga zbadania, czy możliwe do obrony jest inne stanowisko na ten temat. Kontrowersje budzi stosowanie art. 841 k.p.c. do małżonka dłużnika, zwłaszcza wtedy, gdy podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy przeciwko obojgu małżonkom, zawierający ograniczenie odpowiedzialności małżonka dłużnika do całego bądź do niektórych składników majątku wspólnego małżonków.

Po siódme, należy zbadać, czy obowiązujący w Polsce model odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za zobowiązania jednego z nich nie wymaga zmian. Formułowanie ewentualnych wniosków *de lege ferenda* powinno uwzględniać kilka aspektów. Konieczne jest zbadanie ewolucji rodzimej materialnoprawnej regulacji odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich, zamieszczonej w Prawie małżeńskim majątkowym z 1946 r., Kodeksie rodzinnym z 1950 r. oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r. (w jego pierwotnym brzmieniu oraz po późniejszych nowelizacjach). Wymaga również zbadania, czy i w jakim zakresie rozwiązanie przyjęte w art. 41 k.r.o. jest oryginalną cechą naszego prawodawcy na tle rozwiązań obowiązujących w innych krajach. Konieczne jest także zbadanie, czy propozycja odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zamieszczona w Zasadach CEFL dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami może stanowić inspirację dla zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego. Należy się też zastanowić, czy propozycja odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich ujęta w projekcie Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z 2018 r. stanowi satysfakcjonującą podstawę dla podjęcia prac nad zmianami art. 41 k.r.o.

W ramach formułowania propozycji zmian stanu prawnego należy rozważyć, czy w przyszłości zasadne jest utrzymanie jako małżeńskiego ustroju ustawowego ustroju wspólności majątkowej, będącej wspólnością dorobku. Wymaga także rozważenia celowości uzależniania powstania kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków od zgody małżonka dłużnika.

Wskazane wyżej cele badawcze pozwalają na sformułowanie hipotezy badawczej, w ramach której ustalenia wymaga, czy obowiązujące uregulowania dotyczące odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za zobowiązania jednego z nich (zarówno art. 41 k.r.o., jak i powiązane z nim przepisy Kodeksu postępowania cywilnego) prawidłowo wyważają sprzeczne interesy małżonków oraz ich wierzycieli, a w konsekwencji, czy zapewniają realizację celów, którym ma służyć art. 41 k.r.o. Wymaga także zbadania, czy regulacja odpowiedzialności za zobowiązania jednego z małżonków jest spójna z przepisami innych działów prawa cywilnego, zwłaszcza prawa zobowiązań.

Zastosowane w pracy techniki badawcze polegają głównie na analizie tekstów prawnych, projektów aktów prawnych, orzecznictwa i opracowań naukowych.

Monografia składa się ze wstępu, z dziewięciu rozdziałów oraz podsumowania. Kolejność oraz struktura poszczególnych rozdziałów nawiązują w znacznej mierze do przedstawionych wcześniej problemów badawczych.

W rozdziale I analizie została poddana ewolucja materialnoprawnej regulacji odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich w prawie polskim, tj. w Prawie małżeńskim majątkowym, Kodeksie rodzinnym oraz Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, przy czym w ramach tego ostatniego aktu prawnego nacisk położono na omówienie zmian art. 41 k.r.o. Osadzenie art. 41 k.r.o. w kontekście historycznym ma na celu ustalenie, jakie wartości, a także czyje interesy podlegają ochronie w ramach tego unormowania. Chodzi także o odpowiedź na pytanie, czy obecne brzmienie art. 41 k.r.o. jest właściwą decyzją ustawodawcy oraz czy rozwiązania obowiązujące wcześniej na ziemiach polskich, jak również zgłaszane w piśmiennictwie postulaty *de lege ferenda* powinny być brane pod uwagę w ramach propozycji zmian obecnego stanu prawnego?

Rozdział II koncentruje się na omówieniu sytuacji prawnej małżonka dłużnika w świetle art. 41 k.r.o. Rozważana jest najpierw kwestia dopuszczalności utożsamiania małżonka dłużnika z dłużnikiem, następnie analizie poddane jest zagadnienie rozumienia odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich.

W rozdziale III poruszana jest problematyka zakresu przedmiotowego oraz podmiotowego art. 41 k.r.o. Najpierw omawiana jest kwestia dopuszczalności obejmowania zakresem tej regulacji odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowią-

zania niepieniężne jednego z nich. Następnie ocenie poddano rozgraniczenie sytuacji, w których istnieją podstawy do stosowania tego unormowania oraz innych przepisów dotyczących odpowiedzialności małżonków za zobowiązania publicznoprawne. Analizowana jest dopuszczalność stosowania art. 41 k.r.o. do solidarnej odpowiedzialności małżonków, odpowiedzialności małżonków jak dłużników solidarnych, tzw. solidarności nieprawidłowej oraz sytuacji określonych w art. 379 k.c. Analiza dotyczy także stosowania art. 41 k.r.o. do sytuacji, w których dłużnikami są oboje małżonkowie, a jeden zaspokoił wierzyciela.

Zakres materiału prezentowanego w rozdziale IV obejmuje analizę rozwiązania zamieszczonego w art. 41 § 1 k.r.o. Omawiane zagadnienia odnoszą się do różnych aspektów zgody małżonka dłużnika, o której jest mowa w tej regulacji. Ocenie podlegają kwestie charakteru zgody określonej w art. 41 § 1 k.r.o., dopuszczalności jej udzielania *ex post*, formy, przedmiotu oraz zakresu. Rozważania dotyczą tego, czy zgoda małżonka dłużnika może mieć charakter generalny, czy powinna być skonkretyzowana. Ocenie poddana jest dopuszczalność wprowadzania w treści zgody ograniczeń co do odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków, a także zagadnienie jej udzielania pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu. Zakresem tego rozdziału objęto problematykę udzielania zgody przez małżonka w sposób dorozumiany, na przykład w przypadkach zawarcia umowy o ustanowienie hipoteki, przewłaszczenia na zabezpieczenie, złożenia oświadczenia o udzieleniu zgody w imieniu drugiego z małżonków w charakterze pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego, wspólnego zaciągnięcia zobowiązania przez małżonków, udzielenia poręczenia. Analizowana jest dopuszczalność udzielania zgody przez przedstawiciela małżonka dłużnika. W ramach tego rozdziału przedmiot rozważań stanowi problematyka bezskuteczności oraz wadliwości zgody. Omawiana jest problematyka odwołania zgody przez małżonka dłużnika.

Rozdział V poświęcono analizie art. 41 § 2 i 3 k.r.o., tj. sytuacji, w których wierzyciel może żądać zaspokojenia, pomijając majątek osobisty dłużnika, tylko z niektórych składników majątku wspólnego małżonków.

Zakresem rozdziału VI objęte jest zagadnienie dopuszczalności modyfikacji w drodze umowy treści kompetencji wierzyciela do żądania zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków oraz z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem.

W rozdziale VII analizie poddano wybrane zagadnienia dotyczące realizacji w postępowaniu egzekucyjnym odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym, tj. kwestie pozostające w związku z regulacją materialnoprawną zamieszczoną w art. 41 k.r.o. Rozważania koncentrują się na określeniu podstaw egzekucji z majątku wspólnego małżonków, a także na analizie przypadków, w których na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi dopuszczalne jest dokonywanie niektórych czynności egzekucyjnych w szerszym zakresie, niż to wynika z art. 776¹ § 1 k.p.c.

W rozdziale VIII jest mowa o obronie małżonków w postępowaniu egzekucyjnym. Obejmuje on zagadnienia związane z zażaleniem na postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, wykładnią art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. oraz wątpliwościami dotyczącymi stosowania art. 841 k.p.c. do małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej.

Rozdział IX obejmuje przedstawienie rozwiązań dotyczących odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich w prawie obcym oraz w opublikowanych przez Komisję ds. Europejskiego Prawa Rodzinnego (Commission on European Family Law, CEFL) Zasadach europejskiego prawa rodzinnego dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami. W rozdziale tym została także omówiona propozycja odpowiedzialności małżonków za zobowiązania, zamieszczona w projekcie Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z 2018 r. Następnie przedstawiono propozycje zmian materialnoprawnej regulacji odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za zobowiązania jednego z nich.

Podsumowanie zawiera wnioski dotyczące realizacji celów badawczych określonych we wstępie opracowania.

Zakresem pracy nie jest objęta problematyka odpowiedzialności małżonków pozostających w rozdzielnosci majątkowej oraz odpowiedzialności małżonków (a także byłych małżonków) po ustaniu ustroju wspólności majątkowej. Z tego względu nie są omawiane problemy dotyczące dopuszczalności uzyskania przez wierzyciela zaspokojenia z udziału przysługującego małżonkowi w razie ustania ustroju wspólności majątkowej, jak również nie jest analizowane zagadnienie odpowiedzialności małżonków w przypadku ogłoszenia upadłości jednego z nich. Nie jest także odrębnie omawiana problematyka odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności umownej. Ze względu jednak na brzmienie art. 48 k.r.o. znaczna część rozważań pozostaje aktualna w odniesieniu do małżonków pozostających w umownym ustroju wspólności rozszerzonej lub ograniczonej.

Materiały niezbędne do analizy prawnoporównawczej udało mi się zgromadzić dzięki uprzejmości ze strony Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht w Hamburgu, który umożliwił mi kwerendę w Bibliotece Instytutu w lipcu 2019 r., za co pragnę podziękować.

Serdeczne podziękowania składam Panu prof. dr. hab. Jerzemu Pisulińskiemu, bez którego cennych uwag publikacja w obecnym kształcie nie mogłaby powstać.

W monografii uwzględniono stan prawny na 15.04.2024 r.

Rozdział I

EWOLUCJA MATERIALNOPRAWNEJ REGULACJI ODPOWIEDZIALNOŚCI MAŁŻONKÓW POZOSTAJĄCYCH W USTROJU WSPÓLNOŚCI MAJĄTKOWEJ ZA CYWILNOPRAWNE ZOBOWIĄZANIA JEDNEGO Z NICH

1. Wprowadzenie

Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania jednego z nich zależy od ustroju majątkowego, w którym małżonkowie pozostają. Jeżeli takim ustrojem jest rozdzielność majątkowa, odrębna regulacja tej problematyki nie jest potrzebna. Małżonek będący dłużnikiem ponosi wtedy nieograniczoną odpowiedzialność za swoje długi należącym do niego majątkiem, o ile przepisy prawa nie wprowadzają ograniczeń przedmiotowych bądź wartościowych odpowiedzialności dłużnika. Drugi z małżonków nie odpowiada za długi współmałżonka¹. Z podanych względów brak w Prawie małżeńskim majątkowym z 1946 r. oraz w Kodeksie rodzinnym z 1950 r. przepisów dotyczących odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju rozdzielności majątkowej za zobowiązania jednego z nich był, a w odniesieniu do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest uzasadniony². Obecnie wniosek ten jest aktualny także w przypadku małżonków pozostających w umownym ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. W Prawie małżeńskim majątkowym z 1946 r. ustrój rozdzielności majątkowej mógł występować

¹ Od tego należy odróżnić sytuacje, w których mimo zaciągnięcia zobowiązania przez jednego z małżonków odpowiedzialność solidarną ponoszą oboje małżonkowie (zob. zwłaszcza art. 30 § 1 k.r.o.).

² W okresie międzywojennym, a także bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej w zakresie małżeńskich stosunków majątkowych obowiązywały na terytorium Polski obce rozwiązania prawne. W ich ramach ustrojem ustawowym była rozdzielność majątkowa w różnych odmianach. Wspólność majątkowa mogła występować jako ustrój umowny i w praktyce miała marginalne znaczenie. Uzasadnia to pominięcie omawiania w tym opracowaniu stanu prawnego obowiązującego w Polsce przed 1.10.1946 r. Szerzej na ten temat zob. W.L. Jaworski, *Prawo cywilne na ziemiach polskich*, t. I. *Źródła. Prawo małżeńskie osobowe i majątkowe*, Warszawa–Kraków 1919, s. 324–375; P. Fiedorczyk, *Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945–1964)*, Białystok 2014, s. 81–82.

w postaci zmodyfikowanej. Tak było w przypadku ustroju ustawowego określanego ustrojem podziału dorobku³, który polegał na tym, że w trakcie jego trwania każdy z małżonków zachowywał swój majątek osobisty i dorobkowy⁴ oraz mógł nim samodzielnie zarządzać i rozporządzać (art. 15 § 1 p.m.m.), a dopiero po ustaniu ustroju ustawowego majątek dorobkowy małżonków stanowił ich wspólną własność w równych częściach (art. 15 § 2, art. 22–29 p.m.m.). Ustrój ten miał charakter kompromisowy, tj. łączył elementy rozdzielności oraz wspólności majątkowej⁵. Przepisy Prawa małżeńskiego majątkowego nie regulowały odpowiedzialności małżonków za długi podczas pozostawania przez nich w ustroju ustawowym. Nie było to potrzebne, ponieważ w trakcie trwania tego ustroju małżonkowie pozostawali w rozdzielności majątkowej, a w konsekwencji odpowiadali za ciężące na nich długi swoimi majątkami, tj. majątkiem osobistym i dorobkowym, bez względu na to, czy dane zobowiązanie powstało przed czy po powstaniu ustroju ustawowego⁶. Zgodnie z art. 25 p.m.m. w razie ustania ustroju ustawowego, długi, jakie w chwili ustania tego ustroju obciążały małżonka, należało zaliczać przede wszystkim na jego majątek osobisty, jeżeli zostały zaciągnięte przed powstaniem tego ustroju albo wynikły z czynów niedozwolonych. Rozwiązania zamieszczonego w powołanym unormowaniu nie dało się traktować jako odpowiednika art. 41 k.r.o., ponieważ art. 25 p.m.m. określał konsekwencje ustania małżeńskiego ustroju majątkowego i w praktyce miał zastosowanie głównie w wypadku śmierci jednego z małżonków. Również w ramach umownego ustroju ogólnej wspólności majątkowej na przypadek śmierci (art. 30 § 3 zdanie drugie *in fine* p.m.m.) zasadne było przyjęcie wniosku, że przed powstaniem wspomnianej wspólności każdy z małżonków odpowiadał za swoje długi należącym do niego majątkiem.

Regulacja odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich jest konieczna w przypadku pozostawania przez małżonków w ustroju wspólności majątkowej. Wymaga wtedy rozstrzygnięcia, czy wierzyciel może żądać zaspokojenia wyłącznie z majątku osobistego (odrębnego) małżonka będącego jego dłużnikiem, czy także, a jeżeli tak, to w jakim zakresie i na jakich zasadach, z majątku wspólnego małżonków. W Prawie

³ Zob. F. Zoll, A. Szpunar, *Prawo cywilne w zarysie*, t. IV. *Prawo rodzinne*, Kraków 1946, s. 23. Podobnie S. Szer, *Nowe prawo rodzinne*, Warszawa 1950, s. 17; J.S. Piąkowski, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, Warszawa 1955, s. 44; J. Winiarz, *Socjalistyczne prawo rodzinne PRL. Ewolucja – Stan aktualny – Perspektywy*, SP 1974/4, s. 60.

⁴ W art. 16 p.m.m. w sposób wyczerpujący został określony skład majątku osobistego każdego z małżonków. Zgodnie z art. 17 § 1 p.m.m. majątek niestanowiący majątku osobistego był majątkiem dorobkowym. Art. 17 § 2 p.m.m. zawierał przykładowe wyliczenie jego składników. W razie wątpliwości majątek należało uważać za dorobkowy (art. 18 p.m.m.). J.S. Piąkowski, *Stosunki...*, 1955, s. 44, trafnie zwrócił uwagę, że w trakcie trwania ustroju ustawowego nie było dorobku wspólnego, natomiast były tylko majątki dorobkowe małżonków.

⁵ Zob. F. Zoll, A. Szpunar, *Prawo...*, s. 23; S. Szer, *Współpraca polsko-czechosłowacka w dziedzinie prawa cywilnego*, DPP 1949/8–9, s. 25–27; S. Szer, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1952, s. 76; J.S. Piąkowski, *Ewolucja wspólności ustawowej w polskim prawie rodzinnym*, RPEiS 1961/3, s. 7–8; J. Winiarz, *Małżeńskie stosunki majątkowe*, Warszawa 1967, s. 9.

⁶ Zob. J. Policzkiewicz, *Ustrój ustawowy z prawa małżeńskiego majątkowego*, PN 1947/11, s. 379.

mażeńskim majątkowym ustroj wspólności majątkowej mógł być jedynie ustrojem umownym. Z art. 30 § 2 p.m.m. wynikało, że w majątkowej umowie małżeńskiej można było ustanowić (poza rozdzielnością majątkową) ogólną wspólność majątkową lub wspólność dorobku. Zgodnie natomiast z art. 30 § 3 p.m.m. w majątkowej umowie małżeńskiej można było ustanowić także inny ustroj umowny, w szczególności poddać wspólności majątkowej oznaczoną część majątku lub włączyć do wspólności niektóre przedmioty z majątku osobistego małżonków. W art. 46 p.m.m. była uregulowana odpowiedzialność małżonków pozostających w ustroju ogólnej wspólności majątkowej za zobowiązania jednego z nich. W świetle Kodeksu rodzinnego z 1950 r. ustroj wspólności majątkowej będącej wspólnością dorobku mógł być ustrojem ustawowym (art. 21) bądź umownym (art. 28 § 1 zdanie pierwsze)⁷. Odpowiedzialność małżonków pozostających we wspólności ustawowej za zobowiązania jednego z nich została uregulowana w art. 23 k.r. Podobne rozwiązania zostały przyjęte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, tj. ustroj wspólności majątkowej, mającej charakter wspólności dorobku, mógł być (wniosek ten pozostaje aktualny także obecnie) ustrojem ustawowym (art. 31 i n. k.r.o.) albo umownym (art. 47 i n. k.r.o.)⁸. Odpowiedzialność małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej została uregulowana w art. 41 k.r.o. Zgodnie z art. 48 k.r.o. rozwiązanie zamieszczone w art. 41 k.r.o. znajduje odpowiednie zastosowanie do małżonków pozostających w ustroju umownej wspólności majątkowej⁹.

Rodzime rozwiązania obowiązujące w Polsce po II wojnie światowej konsekwentnie regulowały (oraz nadal regulują) odrębnie odpowiedzialność małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej za zobowiązania jednego z nich oraz solidarną odpowiedzialność z tytułu określonych zobowiązań zaciągniętych przez jednego z małżonków (art. 16 pr. małż., art. 20 k.r., art. 30 k.r.o.). Analiza tej problematyki nie jest objęta zakresem niniejszego opracowania, ponieważ rozwiązanie wynikające z art. 30 k.r.o. (dotyczyło to także art. 16 pr. małż. oraz art. 20 k.r.) znajduje zastosowanie do małżonków pozostających również w ustroju rozdzielności majątkowej, a nie tylko w ustroju wspólności majątkowej. Poza tym w sytuacji określonej w art. 30 § 1 k.r.o., chociaż zobowiązanie zaciąga jeden z małżonków, dłużnikami solidarnymi są oboje małżonkowie. Jeżeli zatem pozostają w ustroju wspólności ustawowej, wierzyciel może – na zasadach ogólnych – żądać zaspokojenia z ich majątków osobistych oraz z całego majątku wspólnego małżonków.

⁷ Przepisy Kodeksu rodzinnego nie posługiwały się jednak pojęciem „ustroj majątkowy”.

⁸ Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego w pierwotnym brzmieniu nie posługiwały się pojęciem „ustroje majątkowe małżeńskie”.

⁹ Zob. jednak art. 50 pkt 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do 19.01.2005 r. oraz art. 50 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym od 20.01.2005 r.

2. Odpowiedzialność małżonków w Prawie małżeńskim majątkowym

W odniesieniu do małżonków pozostających w ogólnym ustroju wspólności majątkowej, zgodnie z art. 46 § 1 p.m.m. regułą była odpowiedzialność z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem oraz z całego majątku wspólnego małżonków¹⁰. Odpowiedzialność wobec wierzycieli wyłącznie z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem była możliwa w trzech przypadkach: 1) gdy ten małżonek w umowie z wierzycielem ograniczył swoją odpowiedzialność tylko do majątku osobistego (art. 46 § 2 pkt 1 p.m.m.); 2) gdy zobowiązanie dotyczyło jego majątku osobistego (art. 46 § 2 pkt 2 p.m.m.) oraz 3) gdy zobowiązanie zostało zaciągnięte bez prawem wymaganej zgody drugiego z małżonków lub zastępującego ją zezwolenia sądu, chyba że wierzyciel był w dobrej wierze co do tego, że zgoda nie była potrzebna albo że została należycie wyrażona (art. 46 § 2 pkt 3 p.m.m.). Rozwiązanie zamieszczone w art. 46 § 2 pkt 3 p.m.m. pozostawało w związku z art. 44 p.m.m. W art. 44 § 1 p.m.m. zostały wymienione czynności prawne, których małżonek sprawujący samodzielnie zarząd majątkiem wspólnym nie mógł dokonać bez zgody drugiego z małżonków. W świetle art. 44 § 2 p.m.m. brak zgody drugiego małżonka mógł być zastąpiony przez zezwolenie sądu na zasadach przewidzianych w przepisach o ustroju ustawowym, które należało stosować odpowiednio również do skutków czynności dokonanej bez wymaganej zgody współmałżonka lub zezwolenia sądu. Zgodnie z art. 21 § 1 w zw. z art. 44 § 2 p.m.m. czynność prawna małżonka dokonana bez zgody drugiego z małżonków albo zezwolenia sądu była ważna, natomiast małżonek, którego zgoda była wymagana, mógł w określonym terminie żądać jej unieważnienia. Takie uprawnienie nie przysługiwało mu jednak w odniesieniu do czynności prawnej pod tytułem odpłatnym, jeżeli nabywca działał w dobrej wierze co do tego, że zgoda nie była potrzebna albo że została wyrażona należycie (art. 21 § 2 w zw. z art. 44 § 2 p.m.m.). Przepisy Prawa małżeńskiego majątkowego nie przewidywały odpowiedzialności za dług jednego z małżonków niektórymi składnikami majątku wspólnego. W świetle natomiast art. 54 p.m.m. rozwiązanie zamieszczone w art. 46 p.m.m. znajdowało odpowiednie zastosowanie do odpowiedzialności małżonków pozostających w umownym ustroju wspólności dorobku.

Rozwiązania przyjęte w Prawie małżeńskim majątkowym spotkały się z krytyką. Kwestionowano zwłaszcza potrzebę utrzymania jako ustroju ustawowego ustroju rozdzielności majątkowej. Twierdzono, że określony w Prawie małżeńskim majątkowym ustrój ustawowy w praktyce miał postać wspólności majątkowej na wypadek śmierci i z tego względu był instytucją nie tyle prawa rodzinnego, co spadkowego. Krytyce poddano skomplikowany i budzący wątpliwości sposób ustalania majątków osobistych oraz

¹⁰ Zdaniem J. Witeckiego (*Prawo małżeńskie majątkowe. Tekst z komentarzem*, Łódź 1947, s. 46–47) dopuszczalność egzekucji z całego majątku wspólnego małżonków stanowiła konsekwencję tego, że wierzyciel nie mógł zająć udziału małżonka będącego dłużnikiem w majątku wspólnym ani żądać podziału tego majątku.

dorobkowych w przypadku ustania ustroju ustawowego¹¹. Wspomniana krytyka stanowiła inspirację dla dokonania zmian regulacji małżeńskich ustrojów majątkowych. Opracowano w tym zakresie dwa projekty.

W ramach pierwszej propozycji unormowanie tego zagadnienia miało stanowić fragment księgi drugiej Kodeksu cywilnego¹². W trakcie pozostawania przez małżonków w ustroju ustawowym każdy z nich zachowywał majątek nabyty przed jego powstaniem oraz nabyty później, zarządzał i rozporządzał całym swoim majątkiem samodzielnie (art. 204 proj.k.c.1948). Zgodnie z art. 212 § 1 proj.k.c.1948 z ustaniem ustroju ustawowego małżonek, którego dorobek miał wartość mniejszą niż dorobek drugiego z małżonków, mógł żądać od tego małżonka sumy pieniężnej odpowiadającej połowie różnicy między wartością obu dorobków (roszczenie o wyrównanie dorobków)¹³. Przepisy projektu nie regulowały odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich. Nie było to konieczne, ponieważ w ramach ustroju ustawowego małżonkowie mieli pozostawać w rozdzielnosci majątkowej, wobec czego każdy z nich odpowiadał za długi wyłącznie swoim majątkiem. Natomiast w przypadku umownego ustroju ogólnej wspólności majątkowej projekt zawierał propozycję kilku przepisów dotyczących odpowiedzialności małżonków za zobowiązania¹⁴. Z art. 238 § 2 proj.k.c.1948 wynikało, że przed ustaniem ustroju ogólnej wspólności majątkowej wierzyciele małżonka nie mogli żądać zaspokojenia z jego udziału w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku. W świetle art. 246 proj.k.c.1948, jeżeli ustawa nie stanowiła inaczej, wierzyciele każdego z małżonków mogli żądać zaspokojenia zarówno z jego majątku osobistego, jak i ze wspólnego majątku małżonków. Wyjątki zostały określone w art. 247 proj.k.c.1948. Przewidywał on w odniesieniu do zobowiązań zaciągniętych przez małżonka w trakcie trwania ustroju ogólnej wspólności majątkowej ograniczoną odpowiedzialność z jego majątku osobistego, jeżeli takie ograniczenie zostało zawarte w umowie z wierzycielem albo gdy zobowiązanie wynikało z weksla lub z umowy pożyczki (art. 247 zdanie pierwsze proj.k.c.1948). Przy czym ograniczenie to nie dotyczyło zobowiązań wekslowych lub z umowy pożyczki, które zostały zaciągnięte przez małżonka sprawującego samodzielnie zarząd majątkiem wspólnym albo które zostały zaciągnięte przez jednego z małżonków za zgodą drugiego (art. 247 zdanie drugie proj.k.c.1948). Zgodnie z art. 250 proj.k.c.1948 małżonek, który w czasie trwania ustroju ogólnej wspólności majątkowej odpowiadał za dług tylko majątkiem wspólnym,

¹¹ Szerzej zob. J. Gwiazdomorski, *Ustawowy ustrój majątkowy de lege ferenda*, PiP 1948/7, s. 67–68; J. Wasilkowski, *Stosunki prawne między małżonkami w prawie socjalistycznym*, PiP 1950/4, s. 123–124; J.S. Piąkowski, *Stosunki...*, 1955, s. 44–45.

¹² Zob. *Projekt Księgi Drugiej Kodeksu Cywilnego*, DPP 1948/6, s. 10–13. Szerzej na temat tego projektu zob. P. Fiedorczyk, *Unifikacja...*, s. 116–129.

¹³ Rozwiązanie zamieszczone w tym przepisie zostało zaaprobowane przez Z. Fenichela, *Ustroje majątkowe w projekcie prawa małżeńskiego*, PN 1948/11–12, s. 416 i 419; J. Witeckiego, *Projekt kodeksu cywilnego. Ustroje majątkowe małżeńskie*, DPP 1949/1, s. 37–38 oraz L. Domańskiego, *Uwagi do Projektu Małżeńskiego Prawa Majątkowego*, PN 1949/3–4, s. 232. Krytycznie na temat art. 212 proj.k.c.1948 wypowiedział się S. Breyer, *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, PN 1949/1–2, s. 83–84.

¹⁴ Rozwiązania te odnosiły się także do umownego ustroju wspólności dorobku.

ponosił odpowiedzialność także po ustaniu tego ustroju całym swoim majątkiem, ale tylko do wartości przypadającego mu udziału w majątku wspólnym.

Drugi projekt zakładał wyłączenie prawa rodzinnego z Kodeksu cywilnego¹⁵. Najważniejsza zmiana dotyczyła regulacji ustawowego ustroju majątkowego. W miejsce ustroju podziału dorobku proponowano wprowadzenie ustroju wspólności dorobku¹⁶. Problematyka odpowiedzialności małżonków pozostających we wspólności dorobkowej została uregulowana w art. 24 projektu kodeksu prawa rodzinnego, przewidującego, że z majątku objętego wspólnością ustawową może żądać zaspokojenia także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Projekt ten stał się podstawą rozwiązań przyjętych w Kodeksie rodzinnym¹⁷.

3. Odpowiedzialność małżonków w Kodeksie rodzinnym

Zamieszczona w Kodeksie rodzinnym regulacja małżeńskich stosunków majątkowych cechowała się zwięzłością¹⁸. Jako ustrój ustawowy przyjęto wspólność dorobku. Taki wniosek wynikał z art. 21 § 1 k.r. stanowiącego, że przedmioty majątkowe, nabyte przez któregośkolwiek z małżonków w czasie trwania małżeństwa i stanowiące jego dorobek, są wspólnym majątkiem obojga małżonków (wspólność ustawowa). W świetle art. 21 § 2 k.r. nie były objęte wspólnością ustawową przedmioty nabyte przez spadek, zapis lub darowiznę, przedmioty osobistego użytku oraz przedmioty potrzebne do wykonywania zawodu. Zgodnie z art. 23 § 1 k.r. zaspokojenia z majątku objętego wspólnością ustawową mógł żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem był tylko jeden z małżonków. W art. 23 § 2 k.r. zostały przewidziane wyjątki, a mianowicie w odniesieniu do wierzytelności powstałej przed zawarciem małżeństwa przez dłużnika albo dotyczącej jego majątku osobistego wierzyciel mógł żądać zaspokojenia tylko z majątku osobistego dłużnika oraz z jego uposażenia i innych dochodów osiąganych przez niego osobiście. W Kodeksie rodzinnym nie została uregulowana odpowiedzialność małżonków pozostających w umownym ustroju wspólności rozszerzonej lub ograniczonej za zobowiązania jednego z nich. Wydaje się, że należało wtedy stosować *per analogiam* art. 23 k.r.¹⁹

¹⁵ Zob. *Polsko-czechosłowacki projekt Kodeksu Prawa Rodzinnego*, DPP 1949/8–9, s. 29–35.

¹⁶ Trudno nie oprzeć się wrażeniu, że zadecydowały o tym nie tylko względy merytoryczne, ale również ideologiczne. Zob. S. Szer, *Współpraca...*, s. 26, 27.

¹⁷ Szerzej na temat genezy Kodeksu rodzinnego oraz prac związanych z jego uchwaleniem zob. P. Fiedorczyk, *Unifikacja...*, s. 145–251.

¹⁸ Zob. J.S. Piąkowski, *Wspólny majątek małżonków w Kodeksie Rodzinnym*, PiP 1953/4, s. 560; J.S. Piąkowski, *Stosunki...*, 1955, s. 53; J. Winiarz, *Socjalistyczne...*, s. 64.

¹⁹ Sytuację wierzycieli kształtował także art. 28 § 3 k.r., w świetle którego względem osób trzecich małżonkowie mogli powoływać się na majątkową umowę małżeńską tylko wtedy, gdy jej treść była tym osobom wiadoma.

4. Odpowiedzialność małżonków w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym

W Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym bardziej obszernie uregulowano problematykę małżeńskich stosunków majątkowych, a także usunięto niektóre mankamenty dostrzeżone w trakcie obowiązywania Kodeksu rodzinnego²⁰. Artykuł 31 § 1 zdanie pierwsze k.r.o. w pierwotnym brzmieniu stanowił, że z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami z mocy ustawy wspólność majątkowa obejmująca ich dorobek (wspólność ustawowa). W tym zakresie Kodeks rodzinny i opiekuńczy nawiązywał do koncepcji wyrażonej w Kodeksie rodzinnym. Zgodnie z art. 31 § 1 zdanie drugie k.r.o. przedmioty majątkowe nieobjęte wspólnością stanowiły majątek odrębny każdego z małżonków. Artykuł 32 § 1 k.r.o. przewidywał, że dorobkiem małżonków są przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej przez oboje małżonków lub przez jednego z nich. Dorobek małżonków stanowiły w szczególności pobrane wynagrodzenie za pracę i za inne usługi świadczone osobiście przez któregokolwiek z małżonków (art. 32 § 2 pkt 1 k.r.o.) oraz dochody z majątku wspólnego, jak również z majątku odrębnego każdego z małżonków (art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o.). W art. 33 k.r.o. zostały określone składniki majątków odrębnych małżonków.

Z art. 41 § 1 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu wynikało, że zaspokojenia z majątku wspólnego mógł żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. W świetle art. 41 § 2 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu, jeżeli wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności ustawowej albo dotyczyła majątku odrębnego jednego z małżonków, wierzyciel mógł żądać zaspokojenia tylko z majątku odrębnego dłużnika oraz z wynagrodzenia za pracę lub za inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika, jak również z korzyści uzyskanych przez dłużnika z jego praw autorskich twórcy, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego. Natomiast art. 41 § 3 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu stanowił, że wierzyciel małżonka nie może w czasie trwania wspólności ustawowej żądać zaspokojenia z udziału, który w razie ustania wspólności przypadnie temu małżonkowi w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku. Z art. 44 k.r.o. wynikało, że małżonek, który w trakcie trwania wspólności ustawowej ponosił odpowiedzialność tylko z majątku wspólnego małżonków, po ustaniu wspólności ponosił nadal odpowiedzialność z całego swojego majątku, ale tylko do wartości przypadającego mu udziału w majątku wspólnym. Rozwiązanie zamieszczone w art. 41 § 1 i 2 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu nawiązywało do art. 23 k.r. W treści art. 41 § 1 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu można było również dostrzec podobieństwa do art. 46 § 1 p.m.m. Natomiast koncepcja wyrażona w art. 41 § 2 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu różniła się od art. 46 § 2 p.m.m. brakiem odpowiednika przepisów art. 46 § 2 pkt 1 i 3 p.m.m. oraz ograniczeniem odpowiedzialności nie

²⁰ Zob. J.S. Piąkowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piąkowski, Ossolineum 1985, s. 311–313; por. także J. Winiarz, *Socjalistyczne...*, s. 63 i 67, który zwrócił uwagę na nieuzasadniony pośpiech związany z pracami nad Kodeksem rodzinnym, który zaważył na jego jakości.

tylko do majątku odrębnego małżonka będącego dłużnikiem, ale również do niektórych składników majątku wspólnego małżonków. Regulacja art. 41 § 3 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu nie miała odpowiednika w Kodeksie rodzinnym oraz w Prawie małżeńskim majątkowym²¹.

Pierwotne brzmienie art. 41 k.r.o. nie było wolne od wątpliwości. Po pierwsze, krytyce poddano zbyt szerokie ujęcie zakresu art. 41 § 1 k.r.o., powodujące jednostronną ochronę wierzycieli małżonków kosztem ich majątku wspólnego, a w rezultacie kosztem małżonka niebędącego dłużnikiem i małoletnich dzieci małżonków²². Zastrzeżenia wywoływało objęcie art. 41 § 1 k.r.o. długów małżonków wynikających z czynów niedozwolonych²³, grzywien i kosztów postępowania karnego oraz na przykład rachunków za pobyt w izbie wytrzeźwień²⁴. Po drugie, zwracano uwagę na zbędność art. 41 § 2 k.r.o. w tej części, w której była mowa o żądaniu zaspokojenia przez wierzyciela z wynagrodzenia za pracę, ponieważ wierzytelności z tego tytułu miały wchodzić w skład majątku odrębnego małżonka będącego dłużnikiem, a zatem nawet wobec braku tego przepisu egzekucja ze wskazanego wynagrodzenia mogła być prowadzona²⁵. Po trzecie, podnoszono, że dopuszczalność egzekucji z wynagrodzenia za pracę nie jest właściwym rozwiązaniem, ponieważ pobrane przez małżonka będącego dłużnikiem wynagrodzenie stanowiło źródło bieżącego utrzymania rodziny²⁶. Po czwarte, dostrzegano występowanie luki, polegającej na braku regulacji dotyczącej ponoszenia odpowiedzialności z dochodów

²¹ Artykuł 38 § 3 p.m.m. stanowił jednak, że w ramach umownego ustroju ogólnej wspólności majątkowej nie można rozporządzać udziałem w majątku wspólnym ani zajmować tego udziału, dopóki trwa wspólność. Według natomiast art. 15 § 3 p.m.m., odnoszącego się do ustroju ustawowego podziału dorobku, nie można było rozporządzać przyszłym udziałem w dorobku ani zajmować tego udziału, dopóki trwał ustrój ustawowy.

²² Zob. Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo. Istota – Trwałość – Rozwód*, Warszawa 1966, s. 79–82; Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków*, Katowice 1969, s. 32–34; J. Winiarz, *Małżeńskie...*, s. 99–102; J. Winiarz, *Socjalistyczne...*, s. 77–79; J. Winiarz, *Ustrój wspólności ustawowej a odpowiedzialność małżonków za zobowiązania*, PiP 1974/8–9, s. 92–99.

²³ Zob. Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo...*, s. 80. Odmienne J.S. Piąkowski, *Wspólność ustawowa a odpowiedzialność małżonków za długi*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1971/VI, s. 57.

²⁴ Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo...*, s. 80–82; Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność...*, s. 32–34; J. Winiarz, *Małżeńskie...*, s. 100–102; J. Winiarz, *Socjalistyczne...*, s. 77–79; J. Winiarz, *Ustrój...*, s. 93–96; J. Jodłowski, *Glosa do wyroku SN z dnia 25 czerwca 1970 r.*, I CR 151/70, PiP 1972/4, s. 166.

²⁵ Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo...*, s. 77 oraz mniej jednoznacznie Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność...*, s. 43. Powyższe zastrzeżenia nie były przekonujące. Występujące w art. 41 § 2 k.r.o. określenie „wynagrodzenie za pracę lub za inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika” mogło być odnoszone do wynagrodzenia pobranego, które zgodnie z art. 32 § 2 pkt 1 k.r.o. wchodziło w skład majątku wspólnego małżonków. Z tego względu trafnie zwrócono uwagę, że wspomniany fragment art. 41 § 2 k.r.o. nie był zbędny. Por. J.S. Piąkowski, *Wspólność...*, s. 52 oraz J.S. Piąkowski [w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piąkowski, s. 452.

²⁶ Zob. Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo...*, s. 77 oraz Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność...*, s. 43–44. Zdaniem J.S. Piąowskiego ([w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piąowski, s. 452, przyp. 379) wystarczająca ochrona w tym zakresie wynikała z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o ograniczeniu egzekucji. Poza tym wyłączenie wspomnianego wynagrodzenia z zakresu egzekucji prowadziło do nieuzasadnionego pogorszenia sytuacji wierzyciela, co pozostaje aktualne również obecnie.

z majątku odrębnego każdego z małżonków²⁷. Zwracano uwagę na racje funkcjonalne przemawiające za objęciem zakresem art. 41 § 2 k.r.o. dochodów z majątku odrębnego małżonka będącego dłużnikiem²⁸. Po piąte, wskazywano na wątpliwości dotyczące objęcia art. 41 § 2 k.r.o. długów powstałych przed powstaniem wspólności ustawowej. Zaproponowano przyjęcie w odniesieniu do nich odpowiedzialności całym majątkiem wspólnym małżonków²⁹. Po szóste, zgłaszano zastrzeżenia dotyczące rozwiązania przyjętego w art. 44 k.r.o.³⁰

Wspomniane wątpliwości stanowiły inspirację dla zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które zostały dokonane przez ustawę z 19.12.1975 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy³¹. Do art. 41 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu został dodany § 3 stanowiący, że: „Sąd może ograniczyć lub wyłączyć możliwość zaspokojenia się z majątku wspólnego przez wierzyciela, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, jeżeli ze względu na charakter wierzytelności albo stopień przyczynienia się małżonka będącego dłużnikiem do powstania majątku wspólnego – zaspokojenie z majątku wspólnego byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”³². Uchylono art. 44 k.r.o.³³ Dotychczasowa treść art. 41 § 3 k.r.o. znalazła się w § 4. Wskazana nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie usunęła wątpliwości dotyczących art. 41 k.r.o. Zostały sformułowane dwie propozycje posiłkowej odpowiedzialności małżonków z majątku wspólnego za zobowiązania jednego z nich. W ramach pierwszej postulowano, aby w pierwszej kolejności wierzyciel, bez względu na źródło, charakter oraz czas powstania zobowiązania, mógł żądać zaspokojenia wyłącznie z majątku odrębnego dłużnika. Dopiero gdyby ten majątek nie był wystarczający dla zaspokojenia roszczeń wierzyciela, mógłby on żądać zaspokojenia ze składników majątku wspólnego małżonków wymienionych w art. 41 § 2 k.r.o. (w pierwotnym brzmieniu)³⁴. Wspomniana propozycja

²⁷ Zob. Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność...*, s. 44. Pogląd ten nie jest do końca jasny. Chodziło raczej o to, że wspomniana luka polegała na nieobjęciu zakresem art. 41 § 2 k.r.o. dochodów z majątku odrębnego małżonka będącego dłużnikiem.

²⁸ Zob. J.S. Piąkowski, *Wspólność...*, s. 52 i 53.

²⁹ Zob. L. Stecki, *Odpowiedzialność małżonków za długi w czasie trwania wspólności ustawowej*, RPEiS 1968/2, s. 71.

³⁰ Zob. Z. Gawrońska-Wasilkowska, *Małżeństwo...*, s. 83–84; Z. Wasilkowska, *Odpowiedzialność...*, s. 67–71; J. Winiarz, *Małżeńskie...*, s. 107–108 oraz J. Winiarz, *Ustrój...*, s. 99–100.

³¹ Dz.U. Nr 45, poz. 234. Ustawa ta weszła w życie z dniem 1.03.1976 r. (art. 9 powołanej ustawy). Zwrócił na to uwagę J.S. Piąkowski, *Zmiany w prawie rodzinnym*, PiP 1976/4, s. 33. Odnośnie do uzasadnienia przyjmowania odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków na podstawie art. 41 k.r.o. zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Ratio legis odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków na podstawie art. 41 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, GSP 2000/VII, s. 329 i n.

³² Na temat wątpliwości dotyczących tego przepisu zob. J. Ignatowicz, *Doniosłe zmiany w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, NP 1976/4, s. 545–546; J.S. Piąkowski, *Zmiany...*, s. 36–38; A. Dyoniak, *Zasada ochrony rodziny a odpowiedzialność małżonków za zobowiązania*, RPEiS 1977/2, s. 28–31.

³³ W piśmiennictwie wyrażono pogląd oceniający taką decyzję jako pochoptną. Por. J.S. Piąkowski, *Zmiany...*, s. 38; A. Dyoniak, *Zasada...*, s. 32. Odmienne J. Ignatowicz, *Doniosłe...*, s. 548–549.

³⁴ Zob. M. Szajner, *W kwestii odpowiedzialności małżonków za zobowiązania w czasie trwania ustroju majątkowego wspólności ustawowej*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe”. Prawo – Ekonomia 1992/XI, s. 38. Kilkanaście lat wcześniej podobną propozycję zgłosił J. Winiarz, *Ustrój...*, s. 99.

spotkała się z trafną krytyką, ponieważ powodowała nadmierne osłabienie sytuacji wierzycieli jednego z małżonków³⁵. Wywoływała także wątpliwości ze względu na stosunek do rozwiązania zamieszczonego w art. 41 § 3 k.r.o. oraz niejasność użytych w niej sformułowań³⁶. Założenia drugiej propozycji posiłkowej odpowiedzialności z majątku wspólnego małżonków nawiązywały do rozwiązania zamieszczonego w art. 28 § 1 k.k.w. oraz w niektórych obcych systemach prawnych³⁷. Zaproponowano, aby wierzyciel mógł najpierw poszukiwać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika oraz z określonych w ustawie składników majątku wspólnego, a dopiero w razie nieskuteczności egzekucji z tych składników majątkowych – z całego majątku wspólnego małżonków³⁸. Istota kolejnej propozycji polegała na wyróżnieniu tzw. długów własnych oraz pełnych małżonków³⁹. Za te pierwsze długi małżonek ponosiłby odpowiedzialność majątkiem odrębnym oraz połową wartości majątku wspólnego, za drugie – majątkiem odrębnym oraz całym majątkiem wspólnym⁴⁰. W przypadku długów pełnych nie byłoby dopuszczalne wyłączenie odpowiedzialności, a po ustaniu wspólności majątkowej odpowiedzialność obok dłużnika ponosiłby także drugi z małżonków, ograniczoną jednak do przysługującego mu udziału w majątku wspólnym⁴¹. W odniesieniu do zobowiązań powstałych przy prowadzeniu przedsiębiorstwa zarobowego pojawiła się propozycja uzależnienia odpowiedzialności z majątku wspólnego małżonków od wyrażenia zgody przez drugiego małżonka⁴².

Dalsze prace nad zmianami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczącymi małżeńskich stosunków majątkowych były prowadzone w ramach powołanej w 1996 r. przy Ministrze Sprawiedliwości Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego⁴³. W projekcie

³⁵ Zob. H. Mądrzak, *Ewolucja zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków o ochrona interesu osób trzecich*, „Rejent” 1998/5, s. 140, przyp. 23 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 272.

³⁶ Dotyczyło to sformułowania: „gdy majątek odrębny dłużnika nie zaspokoi wierzyciela”.

³⁷ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu zmiany małżeńskiego prawa majątkowego*, KPP 2001/1, s. 155–156 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 277–278.

³⁸ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 155–156 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 277.

³⁹ Zob. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi przy prowadzeniu działalności gospodarczej*, „Rejent” 1995/6, s. 42 i 53.

⁴⁰ Zob. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 42 i 53–54. Sformułowanie o odpowiedzialności do „połowy wartości majątku wspólnego” nie jest jasne. Należało przyjąć, że chodziło o odpowiedzialność z całego majątku wspólnego małżonków ograniczoną do pewnej kwoty (*pro viribus patrimonii*). W taki sposób założenia tej koncepcji odczytała A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 272–273.

⁴¹ Zob. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 42 i 54.

⁴² Zob. A. Jędrzejewska, *Działalność gospodarcza a konieczność reformy zasad odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym*, PS 1995/4, s. 35–37. Krytyczne uwagi do tej propozycji zgłosił A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 43–44.

⁴³ Więcej na temat prac tej Komisji zob. T. Smoczyński, *Projekt ustawy zmieniającej małżeńskie prawo majątkowe*, SP 2000/3–4, s. 154; M. Nazar, *Problemy nowelizacji prawa rodzinnego*, „Rejent” 2005/9, s. 93–94 oraz M. Nazar, *Nowelizacje i interpretacje małżeńskiego prawa majątkowego – czy potrzebne są zmiany przepisów?*, „Acta Iuris Stetinensis”, 2014/821, s. 32–69.

opublikowanym w 2000 r. problematyka odpowiedzialności za zobowiązania jednego z małżonków została ujęta w następujący sposób⁴⁴. Artykuł 41 § 1 proj.z.k.r.o.2000 stanowił, że: „Jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków. Żądanie takie nie będzie uwzględnione, jeżeli małżonek dłużnika wykaże, że do zaspokojenia wierzyciela wystarczą przedmioty majątkowe należące do majątku osobistego dłużnika, wynagrodzenie za pracę dłużnika lub dochody uzyskane z prowadzonej przez niego innej działalności zarobkowej, z jego praw autorskich twórcy, praw artysty wykonawcy do artystycznego wykonania, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego, a jeżeli wierzytelność powstała w związku z działalnością gospodarczą dłużnika – także przedmioty wchodzące w skład prowadzonego przedsiębiorstwa”. Artykuł 41 § 2 proj.z.k.r.o.2000 przewidywał, że: „Jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie bez zgody drugiego małżonka, albo zobowiązanie jednego z małżonków nie wynika z czynności prawnej, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika oraz z przedmiotów majątkowych określonych w § 1 zdanie drugie”. Z art. 41¹ proj.z.k.r.o.2000 wynikało, iż: „Jeżeli wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności lub dotyczy majątku osobistego jednego z małżonków, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika, z wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z jego praw autorskich twórcy, praw artysty wykonawcy do artystycznego wykonania, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego”. Wreszcie art. 41² proj.z.k.r.o.2000 stanowił, że: „Wierzyciel małżonka nie może w czasie trwania wspólności ustawowej żądać zaspokojenia z udziału, który w razie ustania wspólności przypadnie temu małżonkowi w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku”.

W uzasadnieniu wspomnianego projektu zwrócono uwagę, że „[...] reguły gospodarki rynkowej każą chronić nie tylko dłużnika, ale i wierzyciela, a więc drugą stronę zobowiązaniowych stosunków cywilnoprawnych”⁴⁵. Odnosząc się do nowej propozycji odpowiedzialności małżonków podniesiono, że rozwiązanie zamieszczone w art. 41 § 1 proj.z.k.r.o.2000 uwzględnia dwa dobra, tj. interes wierzycieli oraz dobro rodziny dłużnika⁴⁶. Ochrona interesów wierzycieli wyraża się w dwóch elementach – pierwszym, że od ich zapobiegliwości w postaci uzyskania zgody małżonka niebędącego dłużnikiem zależy możliwość przymusowego zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków oraz drugim, że brak wspomnianej zgody nie pociąga za sobą nieważności czynności

⁴⁴ Zob. *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem*, „Przegląd Legislacyjny” 2000/2, s. 169–195. W istocie chodziło o pierwszą wersję projektu zmian w zakresie stosunków majątkowych małżeńskich, sformułowaną przez zespół problemowy prawa rodzinnego Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w grudniu 1999 r. (por. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 37).

⁴⁵ Tak *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem*, s. 177.

⁴⁶ Zob. *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem*, s. 186.

prawnej dokonanej przez małżonka⁴⁷. Natomiast przejaw ochrony dobra rodziny stanowi „[...] wyłączenie możliwości naruszenia majątku wspólnego w wypadku, gdy dłużnik zaciągnął zobowiązanie bez zgody małżonka. Przy tym ochrona ta dotyczy wszystkich zobowiązań, niezależnie od ich rodzaju i wartości, a więc jest o wiele dalej idąca, niż to wynika z przepisów obecnie obowiązujących”⁴⁸. Jako inny przejaw ochrony dobra rodziny, utożsamianego z ochroną majątku wspólnego małżonków przed egzekucją, wskazano uprawnienie przysługujące małżonkowi dłużnika, określone w art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000⁴⁹. W przypadku zobowiązań wymienionych w art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2000 podniesiono brak społecznego uzasadnienia dla obciążania nimi małżonka dłużnika, a mówiąc ściślej – całego majątku wspólnego małżonków⁵⁰.

Przedstawione propozycje zmian Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego spotkały się z krytyką⁵¹. Koncepcja wyrażona w art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000 nie była konsekwentna, ponieważ stawiała pod znakiem zapytania sensowność udzielania zgody określonej w art. 41 § 1 zdanie pierwsze proj.z.k.r.o.2000. Odnosząc się do art. 41 § 1 zdanie pierwsze proj.z.k.r.o.2000 zwrócono uwagę na wątpliwości dotyczące czasu i formy udzielenia zgody przez małżonka, a także tego, czy udzielenie przez niego zgody na prowadzenie działalności gospodarczej przez drugiego małżonka może być utożsamiane ze zgodą na zaciąganie zobowiązań związanych z taką działalnością⁵². Podniesiono niezasadność pominięcia w art. 41 § 1 zdanie drugie *in fine* proj.z.k.r.o.2000 wzmianki o gospodarstwie rolnym⁵³. Inne wątpliwości wiązały się ze zbyt szerokim ujęciem art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2000, a w szczególności objęciem jego zakresem zobowiązań wynikających z czynów niedozwolonych oraz zobowiązań alimentacyjnych⁵⁴. Zastrzeżenia budziło określenie stosunku art. 41¹ proj.z.k.r.o.2000 do art. 41 § 1 proj.z.k.r.o.2000. Zwrócono uwagę na kontrowersje związane z dopuszczalnością udzielania zgody okre-

⁴⁷ Zob. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem, s. 186–187.

⁴⁸ Tak Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem, s. 187.

⁴⁹ Zob. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem, s. 187.

⁵⁰ Zob. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy wraz z uzasadnieniem, s. 187. Wskazane motywy uregulowania odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich zostały powtórzone w uzasadnieniu kolejnych wersji projektów nowelizacji przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (na temat tych projektów zob. dalsze uwagi w tekście), z wyjątkiem fragmentu dotyczącego rozwiązania zamieszczonego w art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000.

⁵¹ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 154–157 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 275–278.

⁵² Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 154 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 274.

⁵³ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 158 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 280.

⁵⁴ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 158–160 oraz A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 281.

ślonej w art. 41 § 1 zdanie pierwsze proj.z.k.r.o.2000 w odniesieniu do zobowiązania zaciągniętego przez małżonka i dotyczącego jego majątku osobistego⁵⁵. Wątpliwości dotyczyły również tego, czy w art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2000 dopuszczalność żądania przez wierzyciela zaspokojenia z przedmiotów majątkowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa prowadzonego przez małżonka będącego dłużnikiem wymaga wystąpienia związku, o którym była mowa w art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000.⁵⁶ Kwestionowano pominięcie w art. 41 § 1 zdanie drugie, art. 41 § 2 oraz art. 41¹ proj.z.k.r.o.2000 dochodów z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem⁵⁷. Zaproponowano zmianę układu przepisów art. 41 proj.z.k.r.o.2000 w ten sposób, aby treść § 2 znalazła się na pierwszym miejscu⁵⁸. Zgłoszono postulat przywrócenia art. 44 k.r.o.⁵⁹ Zwrócono uwagę na brak w omawianym projekcie przepisów intertemporalnych⁶⁰.

Kolejna wersja projektu nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, opublikowana w 2001 r., wprowadziła modyfikacje dotyczące odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich⁶¹. Problematyka zamieszczona wcześniej w art. 41 oraz 41¹ proj.z.k.r.o.2000 została ujęta wyłącznie w art. 41 proj.z.k.r.o.2001. Natomiast treść art. 41² proj.z.k.r.o.2000 znalazła się w art. 42 proj.z.k.r.o.2001. Omawiany projekt wprowadził także zmiany merytoryczne. Zrezygnowano z rozwiązania zamieszczonego w art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000. Przepis art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2001 zawierał rozwiązanie nawiązujące do art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2000 z kilkoma zmianami. W sposób samodzielny określono zakres przedmiotów majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego małżonków, z których wierzyciel mógł żądać zaspokojenia, inaczej niż czynił to projekt z 2000 r., który odsyłał w tym zakresie do art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000. Różnica polegała także na tym, że art. 41 § 1 zdanie drugie proj.z.k.r.o.2000 wspominał o wierzytelności powstałej w związku z działalnością gospodarczą dłużnika, natomiast w art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2001 była mowa o wierzytelności powstałej w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa. W art. 41 § 2 proj.z.k.r.o.2001 pojawiła się inna nomenklatura pojęciowa dotycząca określenia praw na dobrach niematerialnych, z których dochodów wierzyciel może żądać zaspokojenia⁶². Brzmienie

⁵⁵ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 160.

⁵⁶ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 158.

⁵⁷ Zob. T. Sokołowski, *Uwagi do projektowanej regulacji stosunków majątkowych między małżonkami*, KPP 2001/1, s. 144.

⁵⁸ Zob. T. Sokołowski, *Uwagi...*, s. 144–145.

⁵⁹ Zob. G. Jędrejek, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, SP 2002/3, s. 163.

⁶⁰ Zob. T. Sokołowski, *Uwagi...*, s. 140.

⁶¹ Zob. *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, Ustawa z dnia... 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, wersja z 7 lutego 2001 r. (wraz z uzasadnieniem)*, SP 2000/3–4, s. 159–185. W istocie chodziło o wersję projektu noweli przepisów małżeńskiego prawa majątkowego z drugiej połowy 2000 r. Zob. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 44; na temat tego projektu zob. T. Smoczyński, *Projekt...*, s. 153–158.

⁶² W miejsce sformułowania „z jego praw autorskich twórcy, praw artysty wykonawcy do artystycznego wykonania, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego” pojawiło się sformułowanie „z jego praw twórcy”.

art. 41 § 3 proj.z.k.r.o.2001 było zbieżne z art. 41¹ proj.z.k.r.o.2000. Różnica dotyczyła jedynie zmiany określenia praw na dobrach niematerialnych, z których dochodów wierzyciel mógł żądać zaspokojenia. Natomiast art. 42 proj.z.k.r.o.2001 był identyczny z art. 41² proj.z.k.r.o.2000. Rozwiązania zaproponowane w projekcie z 2001 r. budziły wątpliwości wśród samych członków zespołu problemowego prawa rodzinnego Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego⁶³. Dotyczyły one przede wszystkim osłabienia sytuacji wierzyciela, głównie w odniesieniu do wierzytelności alimentacyjnych oraz z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia⁶⁴.

Opublikowana w 2003 r. wersja projektu nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wprowadziła dwie zmiany do wcześniejszej propozycji regulacji odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich. Pierwszą, polegającą na zastąpieniu występującego w art. 41 § 2 oraz w art. 41 § 3 proj.z.k.r.o.2001 sformułowania „dochodów [...] z jego praw twórcy”, zwrotem „korzyści uzyskanych z jego praw, o których mowa w art. 33 pkt 9 [k.r.o. – dop. aut.]” oraz drugą, polegającą na użyciu w art. 41 § 2 *in fine* proj.z.k.r.o.2003 sformułowania „przedmiotów majątkowych” w miejsce występującego wcześniej zwrotu „przedmiotów”⁶⁵.

Uchwalona w 2004 r. ustawa nowelizująca przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nadała art. 41 oraz 42 k.r.o. brzmienie zaproponowane w projekcie zmian opublikowanym w 2003 r. (zob. art. 1 pkt 12 z.k.r.o.2004). Zmiany te obowiązują od 20.01.2005 r. (art. 6 z.k.r.o.2004). Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2004 r. dokonała istotnych zmian w ramach całej regulacji małżeńskich stosunków majątkowych. Obecna treść art. 41 k.r.o. istotnie różni się od pierwotnego brzmienia tego unormowania, a także od art. 23 k.r. oraz art. 46 p.m.m. *De lege lata* wierzyciel jednego z małżonków może żądać zaspokojenia, poza majątkiem osobistym dłużnika, z całego majątku wspólnego małżonków tylko wtedy, gdy małżonek dłużnika wyraził zgodę na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego małżonka. Jeżeli zgoda nie została udzielona bądź jest na przykład nieważna, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego małżonka będącego jego dłużnikiem oraz jedynie ze wskazanych w art. 41 § 2 i 3 k.r.o. niektórych składników majątku wspólnego małżonków. W ten sposób to, co dawniej (w ramach pierwotnego brzmienia art. 41 k.r.o.) było zasadą (tj. odpowiedzialność z całego majątku wspólnego małżonków), obecnie jest wyjątkiem, natomiast to, co dawniej było wyjątkiem (tj. odpowiedzialność tylko z niektórych składników majątku wspólnego małżonków), obecnie można traktować jako zasadę. Aktualnie wierzyciel jednego z małżonków jest słabiej chroniony niż na podstawie art. 41 k.r.o. w brzmieniu

⁶³ Zwrócił na to uwagę M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 45–46.

⁶⁴ Zob. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 45–46. Autor zwrócił też uwagę, że została odrzucona instytucja ogólnej zgody na zaciąganie zobowiązań przez drugiego z małżonków w odniesieniu do prowadzonej przez niego działalności gospodarczej lub zawodowej (por. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 45, przyp. 27).

⁶⁵ Zob. Rządowy projekt ustawy o zmianie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, KPP 2003/3, s. 687–712. Chodziło o projekt wniesiony do Sejmu przez Radę Ministrów w dniu 23.04.2003 r. (druk sejmowy nr 1566). Szerzej zob. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 52–54.

obowiązującym przed 20.01.2005 r.⁶⁶ Takiego wniosku nie niweczy spostrzeżenie, że w sytuacji uregulowanej w art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. wierzyciel może żądać zaspokojenia w szerszym zakresie z majątku wspólnego małżonków niż jest to określone w art. 41 § 2 *in principio* oraz art. 41 § 3 k.r.o. Obecnie sytuację wierzyciela polepsza natomiast przyjęta w szerokim zakresie surogacja składników majątków osobistych małżonków (art. 33 pkt 10 k.r.o.), jak również przysługująca wierzycielowi kompetencja do żądania ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej (art. 52 § 1a k.r.o.). Ocena koncepcji legislacyjnej wyrażonej w art. 41 k.r.o. następuje w dalszej części opracowania⁶⁷. W tym miejscu należy zasygnalizować, że kwestia optymalnego uregulowania odpowiedzialności małżonków za zobowiązania jednego z nich jest nadal sprawą otwartą⁶⁸.

⁶⁶ Sytuację wierzyciela osłabia także brak odpowiednika art. 44 k.r.o.

⁶⁷ Zob. zwłaszcza rozdział IX oraz podsumowanie.

⁶⁸ Odnosnie do formułowanych propozycji zmian art. 41 k.r.o. zob. M. Nazar, *Nowelizacje...*, s. 65–66; T. Smyczyński, *Małżeńskie prawo majątkowe – uwagi krytyczne*, „Acta Iuris Stetinensis”, 2014/821, s. 22.

Rozdział II

SYTUACJA MAŁŻONKA ODPOWIADAJĄCEGO MAJĄTKIEM WSPÓLNYM ZA DŁUGI DRUGIEGO MAŁŻONKA

1. Wprowadzenie

W świetle nieomal jednomyślnie prezentowanego poglądu w art. 41 k.r.o. chodzi o odpowiedzialność jednego z małżonków za cudzy dług, tj. za dług drugiego z małżonków¹. Przeważnie twierdzi się, że małżonek ponoszący odpowiedzialność wyłącznie majątkiem wspólnym za dług drugiego małżonka nie jest dłużnikiem, natomiast ciąży na nim obowiązek znoszenia egzekucji z majątku wspólnego². Odmienne zapatrywanie oparte

¹ Zob. m.in. F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 36–40; H. Mądrzak, *Przymusowe...*, s. 49–63; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa...*, s. 59–64; J.S. Piątkowski [w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piątkowski, s. 449; M. Machnij, *Odpowiedzialność majątkowa za długi współmałżonka*, M. Praw. 2000/6, s. 351; T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 165; E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2013, s. 118; A. Lutkiewicz-Rucińska [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, art. 41, teza 5. Por. także np. uzasadnienie wyroku SN z 24.06.2005 r., V CK 799/04, LEX nr 152457; uzasadnienie wyroku SN z 4.11.2010 r., IV CSK 141/10, LEX nr 898264; uzasadnienie wyroku SN z 17.01.2020 r., IV CSK 499/18, LEX nr 3161566.

² Tak m.in. S.K. Rzonca, *Instytucja zarządu w prawie cywilnym a zarząd majątkiem wspólnym małżonków*, SC 1981/XXXI, s. 143; B. Gawlik [w:] *System prawa cywilnego*, t. I. Część ogólna, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 738–739; J.S. Piątkowski [w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piątkowski, s. 449; M. Sychowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, art. 41, teza 7; T. Sokołowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, s. 98; A. Lutkiewicz-Rucińska [w:] *Kodeks rodzinny...*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, art. 41, teza 5; M. Berek, *Solidarność bierna w stosunkach dłużników z wierzycielem*, Warszawa 2016, s. 165–166; J. Lic, *Problem istnienia długu łącznego* [w:] *Prawo kontraktów*, red. Z. Kuniewicz, D. Sokołowska, Warszawa 2017, s. 236; T. Smoczyński [w:] T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2022, s. 156, nb 152; M. Bałwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, art. 41, nb 14. Zob. także m.in. uzasadnienie wyroku SN z 3.11.1998 r., I CKN 870/97, LEX nr 1215587; uzasadnienie wyroku SN z 16.01.2014 r., IV CSK 203/13, LEX nr 1436007; uzasadnienie wyroku SN z 17.06.2016 r., IV CSK 654/15, LEX nr 2067787; uzasadnienie postanowienia SN z 12.05.2021 r., IV CSKP 60/21, LEX nr 3252369; podobnie uzasadnienie postanowienia SO w Łodzi z 3.03.2014 r., III Ca 1193/13, LEX nr 2128891.

jest na przekonaniu, że występowanie odpowiedzialności małżonka dłużnika za cudzy dług nie wyklucza utożsamiania go z dłużnikiem. W świetle pierwszego stanowiska źródłem długu małżonka dłużnika są przepisy ustawy, tj. art. 41 k.r.o., a treść jego długu jest tożsama z treścią długu małżonka będącego dłużnikiem głównym³. Drugi pogląd zakłada, że źródłem długu małżonka dłużnika jest również art. 41 k.r.o., z tym że treść jego długu polega na obowiązku znoszenia egzekucji z majątku wspólnego małżonków⁴. Zostało także wyrażone zapatrywanie, w świetle którego art. 36 § 2 zdanie pierwsze k.r.o. jest źródłem umocowania każdego z małżonków do dokonywania czynności prawnych zarządu majątkiem wspólnym w imieniu drugiego małżonka w charakterze przedstawiciela ustawowego⁵. W przypadku zaciągnięcia przez jednego z małżonków zobowiązania będącego przejawem wykonywania zarządu majątkiem wspólnym również drugi małżonek jest stroną umowy i wynikającego z niej stosunku prawnego, a w konsekwencji odpowiada za swój dług całym majątkiem wspólnym (art. 41 § 1 k.r.o.) bądź tylko jego niektórymi składnikami (art. 41 § 2 i 3 k.r.o.)⁶.

Zazwyczaj przyjmuje się, że odpowiedzialność małżonka dłużnika ma charakter osobisty, ograniczony do wyodrębnionej masy majątkowej, tj. do całego majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.) bądź do składników tego majątku wskazanych w art. 41 § 2 i 3 k.r.o. (ograniczenie odpowiedzialności *cum viribus patrimonii*)⁷. Prezentowany jest również pogląd, że małżonkowie ponoszą na podstawie art. 41 k.r.o. odpowiedzialność rzeczową majątkiem wspólnym⁸. W piśmiennictwie występuje kilka koncepcji wyjaśniających istotę odpowiedzialności małżonka dłużnika majątkiem wspólnym.

³ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne czynności prawne małżonka dłużnika w świetle skargi pauliańskiej*, PS 2017/5, s. 78–85; M. Romańska, *Znoszenie egzekucji. Wybrane problemy na styku prawa materialnego i procesowego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 708; M. Romańska, *Udzielenie zabezpieczenia na majątku wspólnym małżonków*, TPP 2019/1, s. 65; G. Wolak, *Czy prawo wierzyciela do zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.) może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika?*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2020/1, s. 46–56. Zob. także uzasadnienie uchwały SN z 24.10.2003 r., III CZP 72/03, OSP 2004/9, poz. 116.

⁴ Zob. uchwała SN z 8.11.2019 r., III CZP 36/19, OSNC 2020/10, poz. 82; podobnie uzasadnienie wyroku SO w Suwałkach z 30.06.2021 r., I C 113/21, LEX nr 3210520.

⁵ Zob. D. Przewłocka, *Zakres zaskarżenia skargą pauliańską czynności prawnej dokonanej z majątku wspólnego małżonków*, PS 2016/7–8, s. 66–69 oraz D. Przewłocka, *Czynności prawne małżonków rozporządzające majątkiem wspólnym a ochrona wierzyciela przed czynnościami fraudacyjnymi*, Warszawa 2020, s. 90–98, 115–126, 203–212.

⁶ Zob. D. Przewłocka, *Czynności...*, s. 77, 98 i 207.

⁷ Zob. np. S.K. Rzonca, *Instytucja...*, s. 143; J.S. Piątkowski [w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piątkowski, s. 448; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 158–159.

⁸ Zob. D. Przewłocka, *Zakres...*, s. 62. Wydaje się, że podobnie A. Turczyn [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2023, art. 840 k.p.c., teza 19. Według J.S. Piątkowskiego ([w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piątkowski, s. 448) odpowiedzialność małżonka dłużnika, ograniczona do składników majątku wspólnego na podstawie art. 41 k.r.o., przypomina odpowiedzialność rzeczową zastawcy lub właściciela nieruchomości obciążonej hipoteką.

Jedna grupa stanowisk wyodrębnia tzw. stosunek prawny odpowiedzialności majątkowej (bądź stosunek odpowiedzialności zobowiązaniowej), którego wspomniany małżonek jest stroną⁹. Pogląd odmienny opiera się na przekonaniu, że do wyjaśnienia istoty odpowiedzialności małżonka dłużnika nie jest konieczne wyodrębnianie takiego stosunku¹⁰. Kontrowersje budzi także kwestia, czy odpowiedzialność małżonka dłużnika (a także małżonka będącego dłużnikiem) ma charakter materialnoprawny czy procesowy.

2. Stanowiska akceptujące traktowanie małżonka odpowiadającego wyłącznie majątkiem wspólnym jako dłużnika

2.1. Artykuł 41 k.r.o. jako źródło długu małżonka dłużnika tożsamego z długiem drugiego z małżonków

Istota tego stanowiska opiera się na przekonaniu, że: „[...] w polskim prawie prywatnym nie ma przypadków odpowiedzialności za dług cudzy lub bez niczyjego długu, a ilekroć ustawa normująca stosunki cywilnoprawne posługuje się zwrotem »osoba trzecia ponosi odpowiedzialność« lub równorzędnym, tylekroć osoba ta zawsze ma status strony dłużniczej»¹¹. Wniosek, że małżonek dłużnika jest dłużnikiem ma wynikać z brzmienia art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c., ponieważ jest w nim mowa o zarzutach z własnego prawa tego małżonka¹². Przemawiają za nim racje funkcjonalne, tj. możliwość potrącenia przez małżonka dłużnika przysługującej mu wierzytelności wobec wierzyciela małżonka dłużnika głównego z wierzytelnością tego wierzyciela wobec małżonka dłużnika jako dłużnika akcesoryjnego oraz dopuszczalność stosowania wprost przepisów regulujących skargę pauliańską do czynności prawnych małżonka dłużnika pomniejszających majątek wspólny małżonków¹³. Podniesiono, że wniosek, w świetle którego małżonek dłużnika ponosi odpowiedzialność za cudzy dług, nie będąc dłużnikiem, jest niezgodny z zasadą

⁹ Zob. H. Mądrzak, *Przymusowe...*, s. 49–63; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa...*, s. 28–37; J.S. Piątkowski [w:] *System prawa rodzinnego...*, red. J.S. Piątkowski, s. 449.

¹⁰ Zob. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem...*, s. 165–170.

¹¹ Tak M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 79. Zob. konsekwentne stanowisko tego autora prezentowane w odniesieniu do odpowiedzialności zapisobierców windykacyjnych za długi spadkowe (M. Lutkowski, *Charakter prawny odpowiedzialności zapisobierców windykacyjnych za długi spadkowe*, PPH 2018/3, s. 45–47) oraz odpowiedzialności osoby trzeciej w przypadku uznania czynności prawnej za bezskuteczną wobec wierzyciela na podstawie skargi pauliańskiej (M. Lutkowski, *Istota odpowiedzialności osoby trzeciej powstałej wskutek dokonania przez dłużnika wierzyciela pauliańskiego fraudacyjnej czynności prawnej*, PS 2019/3, s. 38 i 42–43). Podobny do M. Lutkowskiego pogląd prezentują M. Romańska, *Znoszenie...*, s. 697 oraz G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 44.

¹² Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84.

¹³ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 83, 84; autor nie posługuje się jednak pojęciami „dłużnik główny” oraz „dłużnik akcesoryjny”. Podobnie G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 46–47.

akcesoryjności opisującej relację praw (obowiązków), a nie relację prawa (obowiązku) do odpowiedzialności bądź relację tylko odpowiedzialności¹⁴.

Akceptowanie wspomnianych założeń wiąże się z przyjęciem następujących wniosków. Po pierwsze, dług małżonka dłużnika wynika z ustawy, tj. z art. 41 k.r.o.¹⁵ Po drugie, zwrócono uwagę, że dług małżonka dłużnika powiązany węzłem akcesoryjności oraz solidarności niewłaściwej z długiem małżonka będącego dłużnikiem głównym powstaje z chwilą ziszczenia się ustawowych przesłanek odpowiedzialności małżonka dłużnika¹⁶. Po trzecie, treść zobowiązania małżonka dłużnika jest tożsama z treścią zobowiązania małżonka będącego dłużnikiem głównym¹⁷. Po czwarte, jeżeli zobowiązanie mogłoby zostać wykonane tylko przez małżonka będącego dłużnikiem, tj. gdyby na przykład jego dług miał charakter osobisty, dług małżonka dłużnika powstałby z chwilą przekształcenia długu dłużnika głównego w dług pieniężny¹⁸. Po piąte, twierdzi się, że określona w art. 41 k.r.o. odpowiedzialność małżonka dłużnika majątkiem wspólnym może powstać tylko wtedy, gdy jego dług stanie się długiem pieniężnym¹⁹. W świetle tego poglądu można dojść do przekonania, że co do zasady w przypadku zobowiązania niepieniężnego małżonka będącego dłużnikiem głównym na jego współmałżonku także ciążyłby obowiązek spełnienia świadczenia niepieniężnego. Wierzyciel nie mógłby jednak żądać od małżonka dłużnika przymusowego wykonania takich obowiązków na drodze sądowej. Mielibyśmy wtedy do czynienia z zobowiązaniem naturalnym. Dopiero w razie przekształcenia tego zobowiązania w zobowiązanie pieniężne wierzytelność wobec małżonka dłużnika stawałaby się zaskarżalna²⁰. Natomiast w przypadku długu małżonka o charakterze osobistym, brak byłoby podstaw do kreowania długu małżonka dłużnika. Taki dług, jak można sądzić, powstałby jednak wtedy, gdyby małżonek będący dłużnikiem głównym nie wykonał zobowiązania lub wykonał je nienależycie i jego wierzycielowi przysługiwałoby roszczenie o naprawienie szkody.

Nie oceniając w tym miejscu zasadności przytoczonego stanowiska, warto wskazać dodatkowe argumenty mogące przemawiać za jego akceptacją. To, że przepisy obowiązującego prawa nie nazywają małżonka ponoszącego odpowiedzialność wyłącznie majątkiem wspólnym dłużnikiem, nie musi oznaczać braku podstaw do traktowania go w taki sposób. Podobny problem pojawia się na przykład w przypadku odpowiedzial-

¹⁴ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84, przyp. 38, z powołaniem na stanowisko A. Szlęzaka, *Solidarna odpowiedzialność współników spółki jawnej za zobowiązania spółki – uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, PS 2011/3, s. 11 i n.

¹⁵ W taki sposób G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 46, formułujący wnioski tylko w odniesieniu do art. 41 § 1 k.r.o. oraz, jak można sądzić, art. 41 § 2 *in fine* k.r.o.

¹⁶ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84.

¹⁷ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84. Podobnie G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 46.

¹⁸ W takim tonie M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84.

¹⁹ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84–85.

²⁰ Takie wnioski wynikają z przemyśleń D. Buciora, *Konstrukcja odpowiedzialności współników za zobowiązania handlowej spółki osobowej*, Pr. Sp. 2002/6, s. 22. Nawiązuje do nich M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 85, przyp. 39.

ności współników za zobowiązania spółki jawnej. Nie bez racji zauważa się, że w art. 22 § 2 oraz art. 31 § 1 k.s.h. jest mowa jedynie o odpowiedzialności współników za zobowiązania spółki²¹. Mimo to trafnie się przyjmuje, że współnik uzyskuje status dłużnika na podstawie art. 22 § 2 k.s.h.²² Podobne wnioski można byłoby odnosić do sytuacji małżonka dłużnika. Występujący w art. 41 k.r.o. zwrot o żądaniu przez wierzyciela zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków lub z jego niektórych składników nawiązuje do odpowiedzialności osobistej osoby trzeciej. Można by twierdzić, że ma podobne znaczenie jak występujące w innych przepisach sformułowanie o odpowiedzialności osobistej osoby trzeciej za cudzy dług (np. art. 518 § 1 pkt 1 k.c., art. 22 § 2 k.s.h.). Skoro w ramach tych przepisów osobie trzeciej przypisuje się status dłużnika, można byłoby pokusić się o akceptację podobnych konkluzji w odniesieniu do małżonka dłużnika.

Przeciwko traktowaniu małżonka dłużnika jako dłużnika nie musiałoby przemawiać brzmienie art. 787 oraz 787¹ k.p.c. Sens tych przepisów można rozumieć w ten sposób, że regulują one uproszczony sposób uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika²³. Rozwiązania w nich zamieszczone mogą być aktualne także w razie przyznania małżonkowi dłużnika statusu dłużnika. Siłę przekonywania takiego wniosku wzmacnia brzmienie art. 778¹ zdanie pierwsze k.p.c., z którego wynika, że tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko spółce jawnej, spółce partnerskiej, spółce komandytowej lub spółce komandytowo-akcyjnej może zostać nadana klauzula wykonalności przeciwko współnikowi ponoszącemu odpowiedzialność bez ograniczenia całym swoim majątkiem za zobowiązania spółki, a więc podmiotowi, który ponosząc odpowiedzialność za cudzy dług, może być traktowany jako dłużnik²⁴. Z tego względu można by twierdzić, że w postępowaniach klauzulowych uregulowanych w art. 787 oraz 787¹ k.p.c. wierzyciel może uzyskać klauzulę wykonalności przeciwko osobie niewymienionej w tytule egzekucyjnym, ponieważ jest ona dłużnikiem w znaczeniu

²¹ Zob. D. Bucior, *Konstrukcja...*, s. 18–19.

²² Zob. np. D. Bucior, *Konstrukcja...*, s. 18–22; A. Herbet, *Odpowiedzialność współników za zobowiązania handlowych spółek osobowych – zagadnienia materialnoprawne*, „Rejent” 2003/6, s. 49–52; P. Tereszkievicz, *Odpowiedzialność współników za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008, s. 78–86; K. Kopaczynska-Pieczniak, *Pozycja prawna współnika spółki jawnej*, Warszawa 2013, s. 449–453.

²³ Zob. np. F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 92–94 oraz B. Jelonek-Jarco, *Uwagi o pozwaniu dłużnika i jego małżonka oraz sytuacji wierzyciela dłużnika pozostającego w związku małżeńskim*, TPP 2013/4, s. 10.

²⁴ Zgodnie z wyrokiem TK z 3.10.2017 r., SK 31/15 (OTK-A 2017, poz. 62), art. 778¹ k.p.c. został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji RP w zakresie, w jakim dopuszczał nadanie przez sąd tytułowi egzekucyjnemu, wydanemu przeciwko spółce jawnej, klauzuli wykonalności przeciwko byłemu współnikowi tej spółki, niebędącemu już współnikiem w chwili wszczęcia postępowania w sprawie, w której został wydany tytuł egzekucyjny przeciwko spółce jawnej. Konsekwencją tego wyroku była nowelizacja art. 778¹ k.p.c. dokonana na podstawie art. 1 ustawy z 9.11.2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. poz. 2385), polegająca na dodaniu zdania drugiego, w świetle którego nadanie tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko spółce jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej klauzuli wykonalności przeciwko współnikowi ponoszącemu odpowiedzialność za zobowiązania spółki bez ograniczenia nie dotyczy osoby, która w chwili wszczęcia postępowania w sprawie, w której został wydany tytuł egzekucyjny przeciwko spółce, nie była już jej współnikiem.

materialnoprawnym. Należałoby wtedy przyjąć, że rola art. 787 oraz 787¹ k.p.c. polega na stworzeniu dodatkowej możliwości uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika. Zresztą taki pogląd jest akceptowany także przez zwolenników koncepcji kwestionującej utożsamianie małżonka dłużnika z dłużnikiem²⁵. Trudno jest również twierdzić, że decydujące znaczenie dla określenia sytuacji materialnoprawnej małżonka dłużnika mają przepisy egzekucyjne. W ich świetle pojęcie dłużnika można utożsamiać z pojęciem tzw. dłużnika egzekwowanego. Jednocześnie niewymienienie jakiejś osoby w tytule wykonawczym nie musi oznaczać, że nie przysługuje jej status dłużnika w znaczeniu materialnoprawnym. Tak mogłoby się zdarzyć zwłaszcza wtedy, gdyby wierzyciel egzekwował przysługującą mu wierzytelność z majątku wspólnego małżonków wyłącznie na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko jednemu z nich (art. 776¹ § 1 k.p.c.).

Zasadności wniosku o traktowaniu małżonka dłużnika jako dłużnika nie podważałoby spostrzeżenie, że w świetle art. 41 k.r.o., inaczej niż na przykład w art. 22 § 2 k.s.h., wspomniany podmiot ponosi jedynie ograniczoną odpowiedzialność za cudzy dług. Przemawia za tym na przykład to, że zgodnie z dominującym poglądem komandytariusz odpowiadający za zobowiązania spółki komandytowej jest traktowany jak dłużnik (art. 22 § 2 w zw. z art. 103 § 1 k.s.h.), chociaż na podstawie art. 111 oraz art. 112 § 1 i 2 k.s.h. odpowiada tylko do wysokości sumy komandytowej, niekiedy poniżej tej sumy, a nawet może w ogóle nie ponosić odpowiedzialności za zobowiązania spółki²⁶. Wprawdzie w odniesieniu do komandytariusza występuje inne ograniczenie odpowiedzialności niż w przypadku małżonka dłużnika, ale wspomniana okoliczność nie miałaby decydującego znaczenia dla traktowania obu tych osób jako dłużników. Poza tym, skoro dłużnik może odpowiadać za swój dług w sposób ograniczony (np. art. 1031 § 2 zdanie pierwsze k.c.), to podobne wnioski można by przyjąć w odniesieniu do odpowiedzialności małżonka dłużnika (utożsamianego z dłużnikiem) za długi drugiego małżonka.

Wniosku o przyznaniu małżonkowi dłużnika statusu dłużnika nie musiałyby niweczyć to, że inaczej niż w art. 22 § 2 k.s.h., w art. 41 k.r.o. nie ma mowy o solidarnej odpowiedzialności małżonków. W świetle jednej z możliwości interpretacyjnych można by twierdzić, że status dłużników w odniesieniu do wspólników spółki jawnej stanowi konsekwencję wyrażonej w tym przepisie ich nieograniczonej odpowiedzialności za zobowiązania spółki. Znaczenie art. 22 § 2 k.s.h. polegałoby na ujęciu tych zobowiązań (tj. zobowiązań wspólników oraz spółki) w ramy solidarności biernej (art. 369 *in principio* k.c.)²⁷. Istota

²⁵ Zob. np. F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 92–94; B. Jelonek-Jarco, *Uwagi...*, s. 16.

²⁶ Zob. m.in. A. Kappes [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 16B. *Prawo spółek osobowych*, red. M. Romanowski, Warszawa 2023, s. 628, nb 290.

²⁷ W odniesieniu do relacji między zobowiązaniami wspólników oraz spółki jawnej teza ta podlega weryfikacji ze względu na akcesoryjną zależność zobowiązań wspólników od zobowiązań spółki. Szerzej na ten temat zob. P. Tereszkievicz, *Odpowiedzialność...*, s. 101–161 oraz M. Berek, *Solidarność...*, s. 172–175 i 218–224.

solidarności biernej polega między innymi na tym, że wierzyciel może żądać spełnienia całego lub części świadczenia od jednego z dłużników. W razie uzyskania przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi egzekucja może być prowadzona z całego jego majątku. W sytuacjach określonych w art. 41 § 1 oraz art. 41 § 2 *in fine* k.r.o., w odniesieniu do odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków, uzyskanie przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko jednemu z nich nie jest wystarczające do prowadzenia egzekucji z całego majątku wspólnego małżonków bądź ze składników przedsiębiorstwa należących do tego majątku²⁸. Wspomniany wniosek jest trudny do pogodzenia z rozwiązaniem wynikającym z art. 366 § 1 k.c. Podobne konkluzje dotyczą art. 41 § 2 *in principio* oraz art. 41 § 3 k.r.o., ponieważ w sytuacjach w nich określonych prowadzenie egzekucji ze składników majątku wspólnego małżonków odbywa się na podstawie tytułu wykonawczego tylko przeciwko jednemu z małżonków. Z podanych względów kreowanie przez ustawę (art. 41 k.r.o.) solidarnej odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym nie byłoby właściwe.

Traktowania małżonka dłużnika jako dłużnika nie przekreśla to, że, inaczej niż w art. 31 § 2 k.s.h., w przepisach obowiązującego prawa nie ma wyraźnej regulacji przewidującej dopuszczalność wytoczenia powództwa przez wierzyciela jednego z małżonków przeciwko drugiemu z nich. Rola powołanego przepisu nie polega, jak się wydaje, na przesądzeniu o dopuszczalności pozywania współnika ponoszącego odpowiedzialność za zobowiązania spółki jawnej, ale na ograniczeniu jego subsydiarnej odpowiedzialności do postępowania egzekucyjnego. Z tego względu, w razie opowiedzenia się w ramach art. 41 k.r.o. za przyznaniem małżonkowi dłużnika statusu dłużnika, można by twierdzić, że nie jest potrzebny przepis dopuszczający wytoczenie przeciwko niemu powództwa, ponieważ taka możliwość wynikałaby z zasad ogólnych, tj. właśnie z tego, iż jest on dłużnikiem.

Należy także wskazać raczej funkcjonalne mogące przemawiać za przyznaniem małżonkowi dłużnika statusu dłużnika. W świetle poglądu prezentowanego w piśmiennictwie brak możliwości traktowania małżonka dłużnika jako dłużnika nie wyklucza dopuszczalności potrącenia przez niego przysługującej mu wierzytelności wobec osoby będącej wierzycielem jego współmałżonka z wierzytelnością wobec małżonka będącego dłużnikiem²⁹. Stanowisko to nie jest wolne od wątpliwości. Dotyczą one założenia, że art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. stanowi wyjątek w stosunku do wynikającej z art. 498 § 1 k.c.

²⁸ Taki wniosek stanowi jednak wyraz uproszczenia. Zob. np. art. 923¹ k.p.c. oraz uwagi w rozdziale VII pkt 5.

²⁹ Wydaje się, że tak można rozumieć stanowisko F. Zedlera, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 169, wyrażone na gruncie art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu oraz art. 41 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed 20.01.2005 r. Podobny pogląd na tle zastawu oraz hipoteki jest prezentowany przez zwolenników koncepcji, w świetle której zastawca oraz podmiot prawa obciążonego hipoteką nie są tzw. dłużnikami rzeczowymi. W taki sposób np. J. Skąpski, *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego. Zagadnienia wybrane*, SC 1966/VIII, s. 58; B. Swaczyna, *Hipoteka umowna*, Warszawa 2007, s. 104.

zasady wzajemności wierzytelności³⁰. Zastrzeżenia budzi wnioszek, że przyjmowanie takiego wyjątku jest koniecznością, ponieważ w przeciwnym wypadku nie dałoby się wskazać jakiegokolwiek zarzutu z własnego prawa małżonka dłużnika³¹. W świetle językowego brzmienia art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. trudno jest twierdzić, że stanowi on *lex specialis* w stosunku do art. 498 § 1 k.c.³² Z tego względu jest sporo racji w twierdzeniu, że w razie wykluczenia traktowania małżonka dłużnika jako dłużnika nie mógłby on dokonać wskazanego potrącenia, co z kolei budzi zastrzeżenia o charakterze funkcjonalnym³³. Nawet jednak gdyby dopuścić takie rozwiązanie, małżonek dłużnika mógłby dokonać potrącenia, podnosząc stosowny zarzut w ramach powództwa opozycyjnego. Z tego wynika, jak się wydaje, że dokonanie przez niego wspomnianego potrącenia nie byłoby wcześniej dopuszczalne. Gdyby natomiast przyjąć, że art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. stanowi wyjątek w stosunku do art. 498 § 1 k.c., dokonanie wspomnianego potrącenia nie byłoby dopuszczalne przez wierzyciela jednego z małżonków. Taka możliwość nie wynikałaby z art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. Brak byłoby przepisu wprowadzającego w tym zakresie wyjątek w stosunku do art. 498 § 1 k.c. Traktowanie małżonka dłużnika jako dłużnika pozwalałoby na uniknięcie tych niedogodności. Małżonek dłużnika mógłby dokonać potrącenia, o ile zachodziłyby przesłanki określone w art. 498 § 1 k.c. Uprawnienie do dokonania potrącenia wynikałoby nie z art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c., ale z art. 498 § 1 k.c. Potrącenie byłoby dopuszczalne nie tylko po uzyskaniu tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika, ale także wcześniej. Potrącenia mógłby dokonać też wierzyciel małżonka będącego dłużnikiem głównym, który byłby wierzycielem również małżonka dłużnika³⁴.

Wiele wątpliwości budzi stosowanie przepisów regulujących skargę pauliańską do czynności prawnych małżonków zarówno między nimi, jak i z osobami trzecimi³⁵. Powstają one między innymi wtedy, gdy stroną takich czynności jest małżonek dłużnika. Akceptowanie założenia, że wspomniany małżonek jest dłużnikiem, pozwalałoby

³⁰ Wydaje się, że tak można rozumieć stanowisko F. Zedlera, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 169.

³¹ W takim tonie F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 167–168, jednak na gruncie stanu prawnego obowiązującego przed nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2004 r.

³² Zob. podobnie D. Bucior, *Konstrukcja...*, s. 20, w odniesieniu do art. 375 § 1 oraz art. 315 k.c.; por. także M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84.

³³ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 84.

³⁴ W tych jednak przypadkach, jeżeli wierzytelność przysługująca małżonkowi dłużnika stanowiłaby składnik jego majątku osobistego, przeciwko dopuszczalności dokonania potrącenia przez wierzyciela małżonka dłużnika (będącego także wierzycielem jego współmałżonka) przemawiałaby funkcja egzekucyjna potrącenia.

³⁵ Zob. Ł. Węgrzynowski, *Skarga pauliańska a małżeński ustawowy ustrój majątkowy*, M. Praw. 2011/13, s. 694–704; P. Biezuński, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 12 maja 2011 r. (III CZP 19/11)*, PS 2012/6, s. 121–125; M. Kučka, *Przegląd orzecznictwa – prawo prywatne*, „Forum Prawnicze” 2012/2, s. 135–138; J. Zawadzka, *Skarga pauliańska a czynności prawne pomniejszające majątek wspólny małżonków*, TPP 2013/4, s. 83–103; J. Pisuliński, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika – propozycja nowego ujęcia* [w:] *Prawo kontraktów*, red. Z. Kuniewicz, D. Sokołowska, Warszawa 2017, s. 365. Zob. także uchwała SN z 12.05.2011 r., III CZP 19/11, OSNC 2011/12, poz. 132.

na stosowanie art. 527–534 k.c. wprost, a nie w drodze wykładni rozszerzającej bądź analogii, co jest przedmiotem kontrowersji³⁶. Traktowanie małżonka dłużnika jako dłużnika umożliwiłoby stosowanie przepisów prawa zobowiązań do oceny stosunku prawnego między tym małżonkiem oraz wierzycielem także drugiego z małżonków. Przykładowo można byłoby wtedy dopuścić zwolnienie z długu małżonka dłużnika w drodze umowy między nim a wierzycielem małżonka będącego dłużnikiem głównym (art. 508 k.c.). Pozwalałoby to na uniknięcie zawierania umowy o zwolnienie małżonka dłużnika z odpowiedzialności majątkiem wspólnym, której dopuszczalność nie jest oczywista³⁷. Traktowanie małżonka dłużnika jako dłużnika umożliwiłoby pozwanie go przez wierzyciela³⁸. Unikałoby się wtedy niespójności konstrukcyjnej, polegającej na wykluczeniu utożsamiania małżonka dłużnika z dłużnikiem oraz akceptującej pozwanie go o spełnienie świadczenia³⁹.

Utożsamianie małżonka dłużnika z dłużnikiem nie musi prowadzić do zakwestionowania dopuszczalności stosowania rozwiązań wynikających z art. 41 k.r.o. Przykładowo, w odniesieniu do zgody określonej w art. 41 § 1 k.r.o., skoro małżonek dłużnika ponosiłby odpowiedzialność z tytułu własnego długu, tyle że pozostającego w zależności akcesoryjnej w stosunku do długu drugiego małżonka, konsekwencje udzielenia zgody polegałyby na rozszerzeniu odpowiedzialności małżonka dłużnika za jego własne zobowiązanie. W świetle art. 41 § 1 k.r.o. oraz art. 787 k.p.c. wystarczające byłoby objęcie treścią zgody zobowiązania małżonka będącego dłużnikiem głównym. Udzielenie zgody, o której jest mowa w art. 41 § 1 k.r.o., nie stanowiłoby przesłanki powstania długu małżonka dłużnika, tj. jego dług powstałby także wtedy, gdyby wspomniana zgoda nie została udzielona, o ile doszło do powstania długu małżonka będącego dłużnikiem głównym. Udzielenie zgody mogłoby natomiast powodować zaskarżalność roszczenia przysługującego wierzycielowi wobec małżonka dłużnika. Natomiast w sytuacji określonej w art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. roszczenia wierzyciela wobec małżonka dłużnika byłyby zaskarżalne, nawet gdyby nie doszło do udzielenia zgody, o której jest mowa w art. 41 § 1 k.r.o. W obu wskazanych wyżej przypadkach zobowiązanie małżonka dłużnika byłoby zaskarżalne razem z długiem głównym drugiego z małżonków w tym sensie, że wierzyciel niedysponujący tytułem wykonawczym przeciwko dłużnikowi głównemu, nie mógłby uzyskać tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika⁴⁰. Zobowiązanie małżonka dłużnika miałoby charakter akcesoryjny w stosunku do zobowiązania

³⁶ Zob. M. Lutkowski, *Fraudacyjne...*, s. 79–84. Podobnie G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 46–47. Zob. także, choć z innym uzasadnieniem, stanowisko D. Przewłockiej, *Zakres...*, s. 69 oraz D. Przewłocka, *Czynności...*, s. 203 i 210.

³⁷ Zob. na ten temat rozdział VI pkt 2.

³⁸ Szerzej na ten temat zob. rozdział VII pkt 2.

³⁹ Zwracają na to uwagę M. Romańska, *Znoszenie...*, s. 708 oraz G. Wolak, *Czy prawo...*, s. 56.

⁴⁰ Z tego nie musiałby jednak wynikać brak dopuszczalności pozwania przez wierzyciela tylko małżonka dłużnika (będącego w świetle omawianej propozycji także dłużnikiem). Uwzględnienie takiego powództwa byłoby jednak możliwe tylko wtedy, gdyby istniał tytuł wykonawczy przeciwko małżonkowi będącemu dłużnikiem głównym. W przeciwnym wypadku wyrok przeciwko małżonkowi dłużnika nie mógłby zostać wykonany, skoro ponosiłby on odpowiedzialność jedynie majątkiem wspólnym.

małżonka będącego dłużnikiem głównym⁴¹. Zobowiązanie małżonka dłużnika byłoby jednak jego własnym zobowiązaniem. Jeżeli zatem w odniesieniu do wspomnianego małżonka można by mówić o jego odpowiedzialności za cudzy dług, to w kontekście akcesoryjnej zależności długu i odpowiedzialności małżonka dłużnika od długu i odpowiedzialności małżonka będącego dłużnikiem głównym.

Wnioski sformułowane wyżej sprawdzałyby się w sytuacjach określonych w art. 41 § 1 oraz art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. Wierzyciel może wtedy uzyskać tytuł wykonawczy przeciwko małżonkowi dłużnika (art. 787, 787¹ k.p.c.). Dlatego można przyjmować, że przysługujące mu wobec wspomnianego małżonka roszczenie o spełnienie świadczenia byłoby zaskarżalne i egzekwowalne. Ocena sytuacji kształtuje się mniej jednoznacznie w pozostałych przypadkach uregulowanych w art. 41 k.r.o. W świetle art. 41 § 2 *in principio* oraz art. 41 § 3 k.r.o., kierując się brzmieniem art. 776¹ § 1 k.p.c., należałoby dojść do wniosku, że wierzyciel małżonka dłużnika nie miałby możliwości (a także potrzeby) uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko niemu. We wskazanych przypadkach roszczenia przysługujące wierzycielowi wobec małżonka dłużnika nie byłyby zaskarżalne. Nie wykluczałoby to jednak traktowania małżonka dłużnika jako dłużnika. Mogłoby to mieć znaczenie praktyczne. Na przykład również wtedy, gdyby małżonek dłużnika ponosił odpowiedzialność majątkiem wspólnym ograniczoną w sposób określony w art. 41 § 2 *in principio* oraz art. 41 § 3 k.r.o., dopuszczalne byłoby zwolnienie go z długu przez wierzyciela. W razie zajęcia składników majątku wspólnego małżonków wymienionych w tych przepisach, małżonek dłużnika mógłby powoływać się na zwolnienie z długu i na brak odpowiedzialności majątkiem wspólnym w powództwie interwencyjnym określonym w art. 841 k.p.c. Mimo że roszczenie wierzyciela przeciwko małżonkowi dłużnika nie byłoby zaskarżalne, wspomniany wierzyciel nie mógłby odmówić przyjęcia od tego małżonka świadczenia, jeżeli wierzytelność pieniężna wobec małżonka będącego dłużnikiem głównym byłaby wymagalna⁴².

Samo powstanie zobowiązania małżonka dłużnika głównego nie byłoby wystarczające do powstania zobowiązania małżonka dłużnika. Powstanie długu małżonka dłużnika, a także jego odpowiedzialności za ten dług zależałoby od pozostawania przez małżonków w ustroju wspólności ustawowej (albo wspólności umownej). Jeżeli nie doszło do zawarcia małżeństwa i powstania ustroju wspólności majątkowej, status dłużnika mógłby przysługiwać wyłącznie jednemu z nupturientów bądź jednemu z małżonków⁴³. Jeżeli dług jednego z małżonków powstałby przed powstaniem ustroju wspólności majątkowej (w tym przed zawarciem małżeństwa), dług małżonka dłużnika mógłby powstać z chwilą powstania między małżonkami wspomnianej wspólności. Jeżeli natomiast zobowiąza-

⁴¹ W takim tonie w odniesieniu do odpowiedzialności wspólników za długi spółki jawnej m.in. D. Bucior, *Konstrukcja...*, s. 21.

⁴² Taki wniosek jest jednak zasadny także w świetle dominującego poglądu, nieutożsamiającego małżonka dłużnika z dłużnikiem (art. 356 § 2 k.c.).

⁴³ Pomijając jednak przypadki, w których małżonkowie byłiby dłużnikami solidarnymi.

nie małżonka dłużnika głównego powstało w trakcie pozostawania przez małżonków w ustroju wspólności majątkowej, wynikający z mocy prawa, tj. z art. 41 k.r.o., dług drugiego z nich powstałby z chwilą powstania tego pierwszego zobowiązania. Powstanie własnego długu małżonka dłużnika wiązałoby się z powstaniem jego ograniczonej odpowiedzialności za ten dług, której zakres byłby zróżnicowany w zależności od tego, czy zastosowanie znajdowałby art. 41 § 1, art. 41 § 2 *in fine* k.r.o. bądź pozostałe przepisy art. 41 k.r.o.

W razie ustania ustroju wspólności majątkowej między małżonkami doszłoby do wygaśnięcia długu małżonka dłużnika, a w konsekwencji jego odpowiedzialności za ten dług. Wniosek ten można byłoby akceptować zwłaszcza wtedy, gdyby ustanie ustroju wspólności majątkowej było skuteczne wobec jakiejkolwiek osoby trzeciej, tj. w przypadku rozwodu, unieważnienia małżeństwa, powstania między małżonkami ustroju przymusowego, a także śmierci małżonka będącego dłużnikiem głównym. Również śmierć małżonka dłużnika powoduje ustanie małżeństwa oraz ustanie ustroju wspólności majątkowej. Dlatego należałoby wtedy przyjąć wygaśnięcie ciężącego na nim długu. Wspomniany dług nie przechodziłby na spadkobierców małżonka dłużnika. Jeżeli natomiast ustanie ustroju wspólności ustawowej (szerzej ustroju wspólności majątkowej) stanowi konsekwencję zawarcia intercyzy przez małżonków, wówczas sytuację wierzyciela kształtuje art. 47¹ k.r.o. W jego świetle, jeżeli zobowiązanie małżonka dłużnika głównego oraz małżonka dłużnika powstałoby na przykład przed zawarciem umowy ustanawiającej rozdzielną majątkową, małżonkowie nie mogliby powoływać się wobec wierzyciela na zawarcie intercyzy. Z perspektywy wspomnianego wierzyciela pozostawaliby nadal w ustroju wspólności majątkowej, istniałoby podstawy do stosowania art. 41 k.r.o., a małżonek dłużnika byłby dłużnikiem obok współmałżonka. Podobne wnioski należałoby przyjąć wtedy, gdyby dług małżonka będącego dłużnikiem głównym powstał po zawarciu umowy ustanawiającej rozdzielną majątkową, jeżeli wierzyciel w chwili jego powstania nie wiedział o intercyzie. Jeżeli natomiast o niej wiedział, w razie powołania się na nią przez małżonków dług należałoby traktować jako powstały w trakcie występowania rozdzielną majątkową między małżonkami. Brak byłoby wtedy podstaw do stosowania art. 41 k.r.o., a w konsekwencji nie mógłby on stanowić źródła długu małżonka dłużnika.

2.2. Artykuł 41 k.r.o. jako źródło długu małżonka dłużnika polegającego na znoszeniu egzekucji z majątku wspólnego małżonków

Wcześniej wspomniano o poglądach wyjaśniających istotę odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków w nawiązaniu do stosunku odpowiedzialności majątkowej, którego stronami są wierzyciel oraz każdy z małżonków. Zwraca się uwagę na przysługujące wierzycielowi roszczenie o żądanie zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków, które